

SİYASET

İlişkiler ağının tamamına yönelik bir yaklaşım.

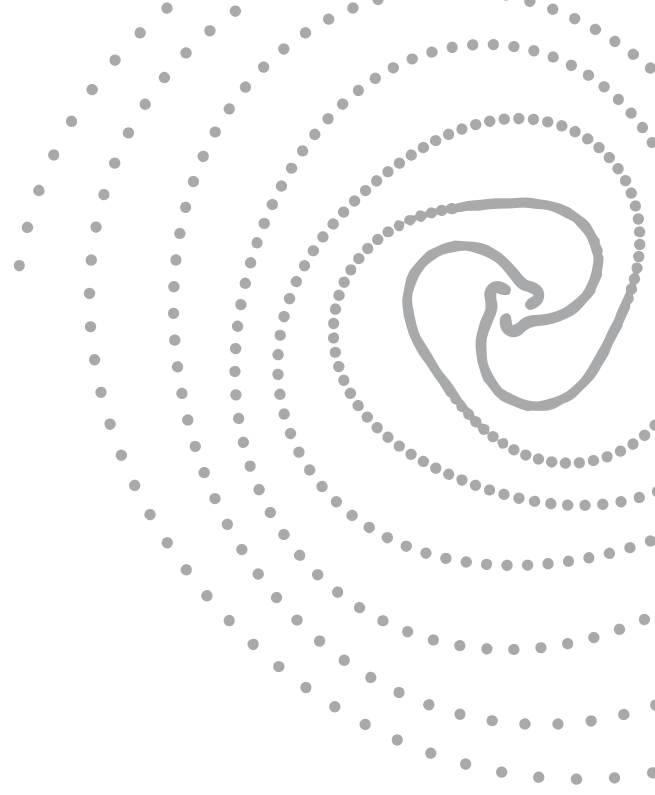
Kuzey İrlanda Barış Süreci

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

CYPRUS
DIALOGUE | REPORTS
FORUM

SİYASET

İlişkiler ağının tamamına yönelik bir yaklaşım.

Kuzey İrlanda Barış Süreci

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

CYPRUS
DIALOGUE FORUM
REPORTS

İçerik

<i>Önsöz: Tim O'Connor</i>	I
Giriş	01
Çatışmanın Kökenleri	02
Bölünmeden Sonra Kuzey İrlanda	06
Barış Sürecinin Yapı Taşları: <i>Başarısız Girişimler</i>	10
Ateşkesler ve Yeni Bir İtici Güç	16
Yapı Taşları: <i>Usül Üzerine Müzakereler ve Açılış Genel Kurulu</i>	22
Anlaşmaya Varmak: <i>Esaslı Müzakereler ve Referandum</i>	28
Uygulama ve Sonrası	33
Sonuç	38

Önsöz

TIM O'CONNOR

Kıdemli Üye, İrlanda Hükümeti Müzakere Ekibi, Belfast/Hayırlı Cuma Anlaşması

Kasım 2023'te Dublin'de Kıbrıs Diyalog Forumu'nun üst düzey delegasyonu ve Sekreteryası ile bir gün geçirme ayrıcalığına sahip oldum. Kuzey İrlanda Barış Süreci'nde 40 yılı aşkın bir süredir şu veya bu sıfatla yer almış biri olarak benim için bilgi paylaşımı olarak adlandırabileceğim büyüleyici bir gündü. "Paylaşım" diyorum çünkü görünürdeki görevim delegasyonu Kuzey İrlanda'daki durum hakkında bilgilendirmek olsa da kişisel olarak bu sohbetten büyük ölçüde faydalandım ve Kıbrıs'ın yolculuğunu dinleyerek çok şey öğrendim. Dünyanın dört bir yanındaki çatışma durumlarının benzerlik ve farklılıkları sıklıkla bir arada sergilediğini bir kez daha anladım. Her çatışma durumunun kendine özgü olduğunu söylemek bir klişedir ve benim deneyimime göre bu doğrudur. Ancak, geçtiğimiz Kasım ayında Dublin'de olduğu gibi, belirli bir durumun derinlerine inildiğinde ortaya çıkan ortak özellikler beni her zaman şaşırtmıştır.

O günü ve Forum Sekreteryası tarafından bu yayın için hazırlanan Kuzey İrlanda Barış Sürecinin mükemmel özetini değerlendirdiğimde, başarılı bir çatışma çözümünün anatomisi açısından üç temel özelliğin öne çıktığını düşünüyorum.

Birincisi, uzlaşmanın sağlanmasında liderliğin önemi. Her çatışmanın temelinde sadece çatışma yatar. Toprak konusunda çatışma, kimlik ve egemenlik konusunda çatışma, güvenlik konusunda çatışma, doğal kaynaklar ve benzeri konular. Özünde, iki veya daha fazla insan grubu belirli bir yerin tapusu için rekabet etmektedir. Tarihte çok sık olarak bu çatışma silahlı dışavuruma dönüşür. Çatışmanın **çözümü**, ilgili liderler uyumun, — yani uzlaşının — daha iyi bir yol olduğu görüşüne varmasıyla başlar. Bu söylemesi kolay bir şeydir, ancak pratikte başarılması oldukça zordur.

1990'ların ortalarında, 1994 yılının Ağustos ayındaki IRA Ateşkesi'nden sonra İrlanda Hükümeti tarafından resmi Barış Müzakereleri öncesinde siyasi partiler arasında bir diyalog alanı oluşturmak amacıyla kurulan Barış ve Uzlaşma Forumu'nun Genel Sekreter Yardımcısıydım. Kısa bir süre önce emekli olan Güney Afrika Devlet Başkanı FW de Klerk'in Forum'a yaptığı unutulmaz ziyareti hatırlıyorum; Klerk, müzakerelerde en zorlu tartışmaların masanın karşısındaki hasmınızla değil, kendi tarafınızla yapıldığını söylemişti. Ne kadar da doğru. Yani bir çatışmanın taraflarından otorite sahibi olan pek çok kişi için fabrika ayarı, kendi tarafının sözcüsü olmak, güçlü kalmak, taviz vermemek ve "zafer" için sebat etme ihtiyacını pekiştirmektir. Oysaki gerçek Liderler, büyük olasılıkla mutlak anlamda bir "zafer" olmadığını ve halkları ile gelecek nesillerin gerçek çıkarları açısından sürdürülebilir tek sonucun uyum ve uzlaşa içeren bir sonuç olduğunu bilir — kimsenin her istediğini alamadığı ama herkesin ihtiyacı olan bir şeyi aldığı bir sonuç. Liderler olarak görevlerinin büyük bir kısmı da kendi taraflarını bu gerçeğe ikna etmektir.

Yaklaşık 30 yıl önce İrlanda'daki Barış Sürecimizde şanslıydık ki, Hükümet düzeyi de dahil olmak üzere çeşitli gruplarda Lider olmakla Sözcü olmak arasındaki farkı ve artık sadece ikincisine değil birincisine ihtiyaç duyulduğunu anlayan yeterince yetki sahibi insanımız vardı. Sonuç, bugün faydalarından

yararlanmaya devam ettiğimiz ve umarım gelecekte de yararlanacağımız tarihi Belfast/Hayırlı Cuma Anlaşması (B/HC-A) oldu.

Liderlik konusunu sonlandırmadan önce, eski bir Devlet Memuru ve Anlaşma ile sonuçlanan Müzakerelerde İrlanda Hükümeti Delegasyonu'nun bir üyesi olarak kendi bakış açımı göre, çatışma durumlarında ek sorumluluğun egemen Hükümetlerin siyasi liderlerine ait olduğunu eklemek isterim. Söz konusu iki egemen Hükümetin siyasi liderleri olan İngiltere Başbakanı Tony Blair ve İrlanda Başbakanı (*Taoiseach*) Bertie Ahern'in oynadığı kritik rolü kendi gözlerimle gördüm. Adil ve dengeli bir sonucun elde edilmesinde merkezi figürlerdi. Ayrıca, ortaya çıkan uzlaşya destek sağlanması için sürecin sonunda zor kararlar almak zorunda kalan her siyasi partinin liderliğine olan takdirlerimi sunmak isterim.

İkincisi, bir Barış Süreci'nde siyasi dayanıklılığa duyulan ihtiyaç. Dünya genelindeki çatışmalarda genellikle söz konusu durumun kökleri çok eskilere dayanır. İrlanda'da en yakın komşularımızla olan ilişkilerimizden bahsederken "800 yıllık baskıdan" bahsetmek kara mizah konusu haline gelmiştir! Bunun gülünecek bir mesele olmadığını farkındayım, ancak gerçek şu ki bugünün gerçeklerini ancak nesiller ve hatta yüzyıllar öncesine dayanan olaylar ve eğilimlerle bağlantıları sayesinde açıklayabiliriz. Okuyacağınız yayın da bunu mükemmel bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla, böylesine derin kökleri olan sorunları çözmek bir depar değil, bir maratondur. Bu durum, 24 saatlik haber döngülerinin geçerli olduğu ve sürekli olarak anlık sonuçların talep edildiği bir dünyada, kolaylıkla kabul edilebilecek bir mesaj değildir. Ancak yine de gerçek budur. İşte bu nedenle dayanıklılık ve direnç, sürdürülebilir bir Barış Süreci'nin hayati özelliğidir. Sürecin yapıları ve DNA'sında—anlaşma sonrası da dahil olmak üzere—kaçınılmaz olarak meydana gelen şoklar, aksaklıklar, sorunlar ve duraklamaların absorbe edilmesine hizmet eden bir dayanıklılık olması gerekir. B/HC-A'na dönüp bakacak, ve o dönemde ileriye dönük olarak ne olmasını bekliyorduk diye soracak olursam, sanırım gerçek cevap ne beklediğimizi bilmediğimizdi. Modern tarihte, başarılı bir Anlaşma deneyiminin yaygın destek ve kabul görmesi gibi bir durum hiç yaşanmamıştır. Dolayısıyla, gerçekte başarının neye benzeyeceğinden tam olarak emin değildik. Yine de hepimizin hemfikir olduğu bir ölçüt vardı, o da ölümleri durdurmanın bir yolunu bulma ihtiyacıydı. Bu ölçüt açısından Anlaşma büyük ölçüde başarılı olmuştur. Diğer açılardan ise siyah ve beyazdan çok gri bir tablo ortaya çıktı. Aramızda daha iyimser olanların, üzerinde mutabık kalınan siyasi yapılarla birlikte her düzeyde ortaklık, güven ve güven yaratma konularında yeni bir dinamik oluşacağını düşündüklerini söyleyebilirim. Yani B/HC-A'nda bahsedilen Yeni Başlangıç.

Ancak işler pek de öyle yürümedi. 26 yıllık yaşanmışlığın verdiği avantajla, bunun gerçekçi olmayan bir beklenti olduğunu şimdi söyleyebilirim. Gerçekte, şiddetli çatışma öyle umuyorum ki sona ermiş olsa da, temelindeki *çekişme* esasen devam etmiştir. Ancak bu artık siyasi ideolojiler ve fikirler arasında bir çekişmeye evrilmiştir,—Kuzey İrlanda'nın hala Britanyalı olduğu, Kuzey İrlanda'nın "Yeni İrlanda"nın bir parçası olma yolunda ilerlediği vs. Tarihin fay hatları hâlâ yerli yerinde duruyor. Ancak neyse ki artık bu hatlar üzerinde çok az silah sesi duyuluyor ya da hiç duyulmuyor ve köprülerin sayısı giderek artıyor. En önemlisi de, zaman zaman olaylar yaşanmış olsa da, Sıkıntılı Yıllar dönemindeki yaygın şiddet olaylarına geri dönüş olmamıştır.

Şükürler olsun ki, son olarak Brexit ve Brexit'in Kuzey İrlanda'da, ada çapında ve Britanya-İrlanda ilişkilerinde yarattığı siyasi türbülansın da eklemlendiği, 26 yılın tüm stres ve sıkıntılarına rağmen B/HC-A Süreci bir şekilde—hemen hemen—sağlam kalmıştır. Büyük bir siyasi dayanıklılık göstermiştir. Bu direnç, ileriye dönük tek yol olarak siyaset çizgisinin korunmasını sağlamak ve şiddete geri dönüşü engellemek için giderek daha da önemli bir faktör haline gelmiştir. Paramilitarizmin bugünün Kuzey İrlanda'sında

endişe verici bir miras olarak kaldığı doğrudur, ancak bunu yönetmek için aktif önlemler alınmaktadır ve umarım ki başarılı olunacaktır. Ancak genel olarak bakıldığında, esas hikaye Sürecin dayanıp ayakta kalması ve başarıya ulaşmanın bir yolunu bulmasıdır. Okuyacağınız yayın, durumun neden ve nasıl böyle olduğuna dair mükemmel bir açıklama sunmaktadır.

Bu da beni Kıbrıs Diyalog Forumu'yla geçirdiğim günden çıkardığım üçüncü ve son derse getiriyor: **Süreç ve Kurumsal Yapıların önemi**. Bu bölüme bir olumsuzlukla başlıyorum—iyi Süreç ve Yapılar başarının garantisi değildir ve birbirini düşman olarak gören taraflar arasında anlaşmaya varmamak için yapılan mutabakatın yerini alamaz. Ancak iyi tasarlanmış bir süreç ve ona refakat edecek kurumsal yapılar olmadan, iyi niyet ne kadar hakim olursa olsun, sürdürülebilir başarı neredeyse imkansızdır. Başka bir deyişle, Süreç ve Kurumsal Yapılar sürdürülebilir barış için gerekli ancak yeterli olmayan koşullardır. Kuzey İrlanda Barış Süreci'nin—yine bu yayında çok iyi bir şekilde ortaya konan—ilginç bir özelliği B/HC-A'nın başarılı bir sonuca ulaşmak için başarısızlıkla sonuçlanan birçok çabadan elde edilen kümülatif derslerin bir ürünü olduğu gerçeğidir. Çok değerli meslektaşlarımdan biri olan Noel Dorr bunu "ardışık yaklaşımlar" olarak adlandırmıştır. Bence bu güzel bir ifade. Genel olarak, Samuel Beckett'in deyiimiyle, her başarısız olduğumuzda daha nitelikli bir biçimde başarısız olduğumuz anlamına geliyor. Her yeni Süreç, önceki çabalardan alınan dersler üzerine inşa edildi ve 1998'de B/HC-A'ya zemin hazırlayan müzakerelere ulaştığımızda, tartışmalara ve bazı durumlarda metne aktarabileceğimiz iyi geliştirilmiş kavramlar ve dilden oluşan bir külliyata sahiptik.

Bu durum özellikle Süreç ve Yapılar özelinde gözlemlenebilir. Yayında da belirtildiği üzere, çatışmanın merkezinde yer alan üç temel ilişki kümesini (Kuzey İrlanda içinde, adadaki Kuzey ve Güney arasında ve İrlanda ile Britanya arasında) yansıtabilecek Üç Katman fikri, aslen Nobel ödüllü John Hume tarafından ortaya atılmıştı ve bir süredir gündemdeydi. Bu ilişkileri ifade edecek kurumlar fikri büyük ölçüde Avrupa modelinden ödünç alınmıştır. Ancak geçmişten de dersler çıkarıldı ve başarısızlıkların tekrarlanmaması için bazı değişiklikler yapıldı.

Örneğin, yürütme yetkisine sahip Sınır Ötesi Organların, Birlikçiler tarafından üzerinde uzlaşılması neredeyse imkansız ve Sunningdale Anlaşması'nı 1974 yılında çökerten kavramlardan biri olduğuna inanılıyordu. Ancak Milliyetçilerin İrlandalı kimliklerinin kurumsal bir biçimde ifade edilebilmesine ihtiyaç vardı, bu nedenle Hayırlı Cuma 1998'de kararı alınan Sınır Ötesi Organlar, "Uygulama Organları" olarak adlandırıldı— Birlikçiler de dahil olmak üzere, her iki tarafın da veto yetkisine sahip olduğu Kuzey İrlanda Yönetimi tarafından kararlaştırılan politikaların uygulanmasıyla yükümlendirilmişti. Dersler çıkarılmıştı.

Kendi adıma, bu Sınır Ötesi Uygulama Organları da dahil olmak üzere Sınır Ötesi İşbirliği'ni denetlemek üzere B/HC-A tarafından kurulan Kuzey/Güney Bakanlar Konseyi'nin ilk Güney Ortak Sekreteri olma ayrıcalığına eriştim. Bu görevi 1999 sonundan 2005 yazına kadar sürdürdüm. Yaklaşık 30 memurdan oluşan bir ekip olarak Kuzey İrlanda ve Güney İrlanda memurlarından eşit sayıda seçildik ve Konseyin sorunsuz bir şekilde çalışmasını sağlamakla görevlendirildik. Dolayısıyla iyi bir yapı ve iyi bir sürecin, iş birliğinin uygulanması ve sorunların üstesinden gelinmesini sağlamadaki değerini ilk elden gördüm ve yaşadım. Hiç şüphe yok ki, yapıların sağlam doğası ile yerleşik kontrol ve denge mekanizmalarının bu konuda büyük yardımı oldu. Evet, kişisel güven ilişkileri gündelik yaşamda önemli bir faktördü, ancak siyasi meşruiyet ve anlaşmaya dayalı biçimde uygulamaya konulan yapı ve süreçler olmaksızın hiçbir kişisel iyi niyet sürekli ve sürdürülebilir sonuçlar sağlayamazdı.

Süreçler ve Yapılar hakkında son bir yorumum var. O da bunların iyi hazırlanmasının önemidir. Bu yayın, Aralık 1993 tarihli Downing Street Deklarasyonu ve Şubat 1995 tarihli Çerçeve Belgesi gibi metinlerin ürettiği "temel altyapı" adıyla anılan zeminin oynadığı kritik rolü çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu iki Belge, her iki Hükümet tarafından kabul edilmiş ve ele alınan sorunun niteliği ile çözümün içermesi gereken ilke ve unsurlara ilişkin ortak bir anlayış oluşturmuştur. Diğer çatışma ortamlarından gelen temsilcilerle konuşurken—geçen Kasım ayında Kıbrıs Diyalog Forumu'na yaptığım konuşma da dahil olmak üzere—her zaman aşağıdaki soruyla özetlediğim bir noktaya değiniyorum: "Çözmeye çalıştığınız sorun üzerinde mutabık kalınmış bir tanıma ulaşmadan, sürdürülebilir bir çözüm üzerinde anlaşmaya varmayı nasıl umabilirsiniz?"

İşte İrlanda deneyimi böyle bir şeydi. Kıbrıs ve İrlanda konusunda fikir alışverişine katılma fırsatını elde edebildiğim için çok mutluyum. Başta da belirttiğim gibi, her iki kesimden oldukça bilgili Kıbrıslı dostlarımla geçirdiğim günden çok şey öğrendim! Kıbrıs Diyalog Forumu'nun Güney Afrika, Bosna ve Kuzey İrlanda olmak üzere üç rapor hazırlama girişimini takdirle karşılıyorum. Ayrıca Kuzey İrlanda raporunun yüksek kalitesini bir kez daha takdir ediyor ve benim Önsözümle birlikte Kıbrıs'ta ilerleme kaydetmek isteyen iyi niyetli insanların ilgisini çekeceğini umuyorum.

Tüm iniş çıkışlarıyla Kuzey İrlanda Süreci'nin ne anlama geldiği konusunda bana son sözüm sorulsaydı, şunu derdim: "Gerçek ve yaşayan bir Barış Süreci işte böyle bir şeydir, tüm karmaşıklığıyla, Anlaşmadan 26 yıl sonra!"

Dublin, İrlanda, Eylül 2024

Giriş

Uzun yıllar boyunca Kuzey İrlanda, farklı etnik kimlikler ve dini mezhepler etrafında şekillenen, sınır düzenlemesi ve toprak paylaşımı anlaşmazlıkları olan, çözümü zor bir sorun olarak düşünülmekteydi. Taraflar bu sorunun çözümü için yürüttükleri barış sürecini, zamanda tek bir *an* olarak değil, yıllar boyu süren müzakerelerin harmanlanması sonucunda imzalanan Belfast / Hayırlı Cuma Anlaşması'nı¹ ve bu anlaşmanın günümüzde dahi devam eden uygulama aşamalarını içeren bir yolculuk olduğunu ifade ederler.

Barış sürecini özgün kılan, sorunun Kuzey İrlanda'nın sınır düzenlemesi ve toprak paylaşımı statüsüne odaklanan bir çerçeve yerine, sorunun kaynağı olan üç ayrı ilişki kümesine odaklanan bir çerçeveye oturtulması olmuştur: (a) Kuzey İrlanda'da milliyetçiler/cumhuriyetçiler ve birlikçiler/Kraliyetçiler arasındaki ilişki; (b) Kuzey ve Güney İrlanda (İrlanda Cumhuriyeti) arasındaki ilişki ve (c) Birleşik Krallık ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki ilişki.

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği	IRA	: İrlanda Cumhuriyet Ordusu
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri	Kuzey İrlanda Forumu	: Kuzey İrlanda Siyasi Diyalog Forumu
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu	NIWC	: Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu
AIA	: Anglo-İrlanda Anlaşması (1985)	NSMC	: Kuzey-Güney Bakanlıklar Konseyi
AiC	: İrlanda Hükümetlerarası Konferansı	PSNI	: Kuzey İrlanda Polis Teşkilatı
Alliance or APNI	: Kuzey İrlanda İttifak Partisi	PUP	: İlerici Birlikçiler Partisi
B/HC-A	: Belfast / Hayırlı Cuma Anlaşması	RUC	: Ulster Kraliyet Polisi
BIC	: Britanya-İrlanda Konseyi	SDLP	: Sosyal Demokrat İşçi Partisi
BIIGC	: Britanya-İrlanda Hükümetlerarası Konferansı	UDA	: Ulster Savunma Birliği
CBMs	: Güven Artırıcı Önlemler	UDP	: Ulster Demokratik Parti
CLMC	: Birleşik Kraliyetçi Askeri Komutası	UK	: Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı
DUP	: Demokratik Birlik Partisi	UKUP	: Birleşik Krallık Birlik Partisi
IBD	: Uluslararası Silahsızlanma Kurulu	UUP	: Ulster Birlikçiler Partisi
IICD	: Uluslararası Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu	UVF	: Ulster Gönüllü Kuvvetleri

¹ Varılan anlaşma milliyetçiler tarafından Hayırlı Cuma Anlaşması, birlikçiler tarafından ise Belfast Anlaşması olarak anılmaktadır. Dolayısıyla bu makale, anlaşmaya Belfast / Hayırlı Cuma Anlaşması (B/HC-A) şeklinde atıfta bulunacaktır.

Çatışmanın Kökenleri

Kuzey İrlanda'daki sorunun kökenleri epey derinlere, yüzyıllara yayılan karmaşık tarihsel gelişmeler ve siyasi çalkantılara, uzanmaktadır. Kelt halkları ile İngiliz kuvvetleri arasındaki ilk karşılaşmalardan Tudor İhtilali'ne ve ardından gelen Ulster Plantasyonu'na değin bölgenin tarihi İrlanda ve Britanya adalarını içeren ve bölgenin sosyal, ekonomik ve siyasi ortamını şekillendiren bir dizi önemli olayın izini taşır. İrlanda'da Britanya yönetimine karşı verilen bağımsızlık mücadelesi gerginlikleri körüklemiş ve 1920'de Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık içinde ayrı bir siyasi varlık haline gelmesi ve Güney'in de kendi bağımsız devletini kurması ile İrlanda'nın ikiye bölünmesine yol açmıştır.

İLK KARŞILAŞMA

Kuzey İrlanda'daki sorun, yüzyıllar öncesine uzanan derin tarihsel köklere sahiptir. İrlanda'ya İngilizler müdahil olmadan önce, ada üzerinde ağırlıklı Galyalılar'dan oluşan Kelt halkları, çok sayıda krallıklar ve klanlar halinde örgütlenmiş, karmaşık bir halk olarak yaşıyorlardı. Bu yerli İrlanda toplumları kendilerine özgü kültüre, dillere, geleneklere ve siyasi sistemlere sahipti. Kelt nüfusunun çoğu Katolikliği dini inanç olarak benimsemişti. 12. yüzyıldan itibaren İrlanda'da İngiliz etkisi ve kontrolü kademeli bir artış göstermiştir. Tek İngiliz Papa olarak bilinen IV. Papa Hadrian'ın 1155 yılında İngiltere Kralı II. Henry'ye İrlanda'yı işgal etme ve yönetme yetkisini veren papalık fetvasını, *Laudabiliter*, yayınlaması bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. İrlandalı klan önderleri tarafından yerel çatışmaların çözümüne yardımcı olmak üzere davet edilen Anglo-Norman şövalyeleri, özellikle doğu ve güney bölgeleri olmak üzere, İrlanda'nın bazı kısımlarını kontrol altına almaya başlar. 12. yüzyıldan itibaren İngiliz hükümdarları, genellikle askeri fetihler ve sömürgeleştirme çabaları yoluyla İrlanda'da daha fazla bölge üzerinde kontrol sahibi olurlar.

TUDOR FETHİ VE ULSTER PLANTASYONU

14. yüzyılda İrlanda'daki İngiliz otoritesinin kapsamı önemli ölçüde daralır ve adanın çoğu, resmi olarak İngiliz Kraliyeti'nin tebaası olarak tanınmayan, yerli Gal klan önderlerinin kontrolü altına girer. İngiliz Kraliyeti, özellikle otoritesine yönelik ayaklanma veya başkaldırı dönemlerinin ardından İrlanda'daki kontrol ve nüfuzunu artırmaya çalışır. Bu hedefle Kral VIII. Henry 1541'de kendini İrlanda Kralı olarak ilan eder; böylece otoritesini güçlendirmeyi ve İrlandalı Gal lordları ile Anglo-Norman soylularının etkisini azaltmayı amaçlayan Tudor Fethi'ni başlatır. İngiltere'nin Katoliklikten Protestanlığa geçişine işaret eden İngiliz Reformu'nun Kral VIII. Henry'nin hükümdarlığı döneminde gerçekleştiğini de belirtmek ayrıca önemlidir. Fetih stratejisi, İngiliz hukuku ve dilinin dayatılması, Anglikan Protestanlığı'nın devlet dini olarak benimsenmesi, buna bağlı olarak Katolikliğin bastırılması ve manastırların kapatılması gibi unsurları içeriyordu. Tudor Fethi, yerli İrlandalı lordlar ve Katolik liderlerin direnişiyle karşılaşır ve İngiliz yönetimine karşı tamamı bastırılan çok sayıda isyanla sonuçlanır. 17. yüzyılın başlarına gelindiğinde İngiliz yönetimi İrlanda'nın tamamına yayılmış durumdaydı.

17. yüzyılın ilk on yılında, başta adanın kuzey kesimindeki Ulster vilayeti olmak üzere toprak yönetiminde önde gelen Gal soyluları, aileleri ve destekçileriyle birlikte İrlanda'yı terk etmeye ve Katolik Avrupa'ya sığınmaya karar verir. Bu olay aynı zamanda Kontların Kaçışı olarak da bilinir ve Gal aristokrasisinin İngiliz yönetimine karşı direnişinin sonuna işaret eder. Ulster'ı terk edip sürgüne giden Gal soylularının topraklarına İngiliz yöneticiler tarafından el konulur ve bu topraklar, ağırlıklı olarak Protestanlığı benimsemiş İngiliz ve İskoç yerleşimci veya çiftçilere kiracılık hakkı sunan Ulster Plantasyonu adlı yerleşim planını geliştirmiş Londra menşeli tüccar şirketlerine verilir. Bu yerleşim planı, Protestan yerleşimcilerin akın etmesiyle birlikte bölgenin demografik yapısını önemli ölçüde değiştirir ve bu da Katolik nüfusun azınlıkta kalmasına yol açar. Yerleşimciler kendilerini, yaşam tarzlarına karşı tehdit oluşturduğunu düşündükleri İrlanda yerlilerinden farklı görürler ve Katolik nüfus üzerinde egemenlik kurmaya çalışırlar. Sonuç olarak, İrlanda yerlileri ile yerleşimciler arasında şüphe ve düşmanlık ortaya çıkar, ve bu durum, söz konusu toplulukların iç içe geçmiş tarihleri boyunca farklı şiddet biçimleriyle kendini gösteren mezhepsel çatışmalara yol açar. Birçok tarihçi bu dönemi, 20. yüzyılda yaşanan Sıkıntılı Yıllar'ın kökenini anlamak açısından çok önemli görmektedir.

İLHAK, MİLLİYETÇİ HAREKETLER VE BÜYÜK KİTLİK

18. ve 19. yüzyıllar İrlanda'nın ilerleyen dönemdeki kaderini önemli ölçüde şekillendirecek olaylara sahne olur. 18. yüzyılda İrlanda, 1707 tarihli Birlik Yasaları uyarınca İngiltere Krallığı (Galler dahil) ile İskoçya Krallığı'nın birleşmesi sonucunda tek bir siyasi varlığa dönüşen Büyük Britanya Krallığı'nın yönetimi altında ayrı bir Parlamente'ye sahip, ayrı bir krallıktı. İrlanda Parlamentosu bu dönemde Protestan toprak sahiplerinin hakimiyetindeydi. Katoliklerin haklarından mahrum bırakılması ve ayrımcılık öngören yasalar, Katolik nüfusun çoğunluğunu dışlayarak genel bir hoşnutsuzluk ve direnişe yol açmıştı. Özellikle Amerikan Devrimi'nden sonra muhalefet daha da güçlenerek daha fazla özerklik talep etmiş ve İngilizler tarafından bastırılan 1798 İrlanda İsyanı ile sonuçlanmıştı. Bu başarısız isyanın ardından, İrlanda Krallığı'nı Büyük Britanya Krallığı'na katarak Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı'nı oluşturan, İrlanda Parlamentosu'nu ortadan kaldıran ve yasama yetkisini Westminster'a devreden 1800 tarihli Birlik Yasası kabul edildi. İlhak, Katolik toplumunda direniş ve öfkeyi ateşlemiş, milliyetçi hareketler ile birlikte İrlanda'nın otonomi ve bağımsızlık taleplerini körüklemiştir.

19. yüzyıl boyunca İrlanda'da, aralarında Yürürlükten Kaldırma Derneği (*the Repeal Association*), Genç İrlanda Hareketi ve Fenian Hareketi'nin de bulunduğu çeşitli milliyetçi akımlar ortaya çıktı. Bu akımların tümü, belli bir ivmenin oluşmasına katkıda bulunmuş ve yasalar çerçevesinde ajitasyon yöntemlerinden silahlı isyana kadar çeşitli yollara başvurmuş olsalar da, İrlandalıların kendi kaderini tayin etme hususunda sonuç olarak başarısız olmuşlardır. Özellikle Özerk Yönetim Hareketi (*the Home Rule Movement*), Birleşik Krallık içinde belli başlı yetkilerin devredildiği bir İrlanda parlamentosunun kurulması için kampanya yürütmüştür. Tam bağımsızlığı açıkça savunmasa da, Özerk Yönetim Hareketi, İrlanda için daha fazla özerklik ve yasama yetkisi sağlamaya çalışmış ve 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ivme kazanarak Britanya Parlamentosu'nda çok sayıda özerk yönetim yasa tasarısının sunulmasına yol açmıştır.

19. yüzyıla, 1845 ile 1852 yılları arasında meydana gelen ve Büyük Kıtık veya Patates Kıtığı olarak da bilinen İrlanda Kıtığı ile bunun yansımaları da damgasını vurur. Kıtık kitlesel açlığa, yetersiz

beslenmeye ve hastalıklara yol açmıştı, ve bir milyondan fazla insanın açlık ile buna bağlı hastalıklardan öldüğü tahmin edilmektedir. Britanya hükümetinin krize tepkisi yetersiz ve yavaş olarak eleştirilmiş, mağdurlara yardım sağlama amaçlı sınırlı çaba gösterilmiş ve bunlar da halihazırda mevcut gerilimlerin artmasına ve İrlanda'nın bağımsızlığına yönelik milliyetçi duyguların körüklenmesine yol açmıştır. Kıtlık aynı zamanda milyonlarca İrlandalının yurtdışına göç etmesine de yol açmıştır; birçoğu daha iyi ekonomik fırsatlar elde etmek ve yoksulluk ile kıtlıktan kurtulmak için Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmeyi seçmiştir. Kıtlıktan önce dahi, ekonomik zorluklar ve fırsat eksikliği ile Katoliklere yönelik zulüm ve ayrımcılık birçok kişiyi ABD'de daha iyi fırsatlar aramaya itmişti. İrlanda'dan Kuzey Amerika'ya yüzyıllarca süren göç boyunca, göçmen İrlanda topluluğunun kimliğini koruduğunu ve ABD'deki en etkili lobilerden birini oluşturduğunu belirtmek gerekir. İrlanda Diasporası'nın rolü, 20. yüzyıl İrlanda'sının hikayesinde kritik bir öneme sahip olacaktı.

BÖLÜNMEYE GİDEN YOL

19. yüzyılda Ulster Bölgesi'ndeki (esasen bugünün Kuzey İrlanda'sı – Kuzey İrlanda 1920 yılına kadar ayrı bir siyasi varlık olarak ortaya çıkmamış olmasına rağmen, bu makalenin geri kalanında bölge Kuzey İrlanda olarak anılacaktır) Protestan topluluğu, orantısız ölçüdeki toprak sahipliği ve bölgedeki siyasi kurumlar ile yönetim yapılarındaki hakimiyetinden ötürü sanayi devriminden yararlanabilme bakımından kendilerini avantajlı bir konumda bulmuştu. Hızlı sanayileşme Belfast ve çevresini dönüştürürken, kayda değer bir ekonomik büyüme ile zengin bir kentsel orta sınıfın oluşumunu teşvik etmişti. Buna karşılık, büyük ölçüde kırsal ve tarımsal olan Güney İrlanda, endüstriyel gelişim bakımından geride kalmıştı. Sonuç olarak bölge, İrlanda'nın geri kalanına kıyasla daha farklı sosyal ve ekonomik önceliklere sahip olmuş ve mevcut refah ile çoğunluk statüsünü sürdürebilmek için Britanya ile güçlü bağlar kurmuştu. İrlanda'nın geri kalanı bağımsızlık arayışındayken, kuzeydeki Protestan topluluğu sosyal ve ekonomik refahlarının İngiltere ile iç içe geçtiğine dair bir algı geliştirmiş, ve bu düzeni korumaya hazır duruma gelmişti. Siyasi kimlikleri birlikçilik etrafında şekilleniyor ve Britanya ile birliği sürdürme konusundaki kararlılıklarını yansıtıyordu. Daha kararlı birlikçiler sadakatçiler olarak anılırken, tüm birlikçilerin ortak noktası İngiliz hükümdarına bağlılıklarıydı.

Britanya Parlamentosu'na özerk yönetim yasa tasarılarının getirilmesi, birlikçilerin İrlanda'nın kendi kendini yönetmesi ile sonuçlanacak her türlü kurala şiddetle karşı çıkması nedeniyle kuzeyde bir krizi tetiklemişti. Özerk yönetimin Katolik çoğunluklu nüfusu güçlendireceğinden ve kendilerine ait siyasi ve ekonomik ayrıcalıkları baltalayacağından korkuyorlardı. 1912'de birlikçiler, Özerk Yönetim'i kınayan ve ona imkanlar dahilindeki tüm yollarla direnmeyi taahhüt eden bir dilekçe olarak kabul edilen Ulster Sözleşmesi'nin imzalanmasını organize ettiler. Pek çok kişinin kanyla imza attığı bu taahhüttün şiddet seçeneğini de içerdiği açıktı. Birlikçiler, Özerk Yönetim'in kendilerine oluşturacağını düşündükleri tehdide karşı koymak için Özerk Yönetim'i uygulamaya yönelik her türlü çabaya karşı silaha sarılmaya hazır, paramiliter bir grup olan Ulster Gönüllü Kuvvetleri'ni (UVF) oluşturdular. Britanya hükümeti, bir yandan Özerk Yönetim'e yönelik birlikçi muhalefetin nasıl ele alınacağıyla uğraşırken, bir yandan da özerklik yönündeki milliyetçi emelleri tatmin etmeye çalışmaktaydı.

Öte yandan, İrlanda'nın bağımsızlık hareketleri de ivme kazanmaya başlamıştı. Kritik bir an, bağımsız bir İrlanda Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan, başta İrlanda Yurttaş Ordusu (*Irish Republican Brotherhood*) ve İrlanda Gönüllüleri olmak üzere bir grup İrlandalı cumhuriyetçi tarafından düzenlenen

1916 Paskalya Ayaklanması'ydı. Ayaklanma altı gün sürdü ve Britanya hükümeti isyanı bastırmak için ayaklanmanın 16 liderinin idam edilmesini de içerecek şekilde hızla harekete geçti. Başarısızlığına rağmen Paskalya Ayaklanması'nın milliyetçi hareket üzerinde derin bir etkisi olmuştu. Başlangıçta 1905'te kurulmuş ılımlı bir milliyetçi parti olan Sinn Féin, özellikle Paskalya Ayaklanması'ndan sonra ideolojisinde önemli bir dönüşüm geçirir ve cumhuriyetçi hareketle güçlü bir şekilde ilişkilendirir. Aralık 1918 genel seçimlerinde Sinn Féin ezici bir zafer kazanarak İrlanda'ya ait sandalyelerin çoğunu elde eder.

Ocak 1919'da Sinn Féin bağımsız bir İrlanda Cumhuriyeti ilan ederek İngiliz otoritelerinin şiddetli tepkisine yol açar. İrlanda parlamentosu *Dáil Éireann* kurulur, ancak üyeleri tutuklanmamak için yeraltında faaliyet gösterir. Aynı zamanda İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA), İngiliz kuvvetlerine karşı İrlanda Bağımsızlık Savaşı olarak da bilinen silahlı mücadele yoluyla bir gerilla savaşı açar. Bu sırada Britanya Parlamentosu, İrlanda'da biri Kuzey İrlanda, diğeri Güney İrlanda için olmak üzere iki ayrı parlamento kurulmasını öneren 1920 tarihli İrlanda Hükümeti Yasası'nı kabul eder. Yasa, İrlanda'nın özerkliğe ilişkin artan talebini karşılamayı ve aynı zamanda Ulster'deki birlikçilerin endişelerini gidermeyi amaçlıyordu.

Yasanın Güney İrlanda'ya ilişkin hükümleri devam eden savaş nedeniyle hiçbir zaman uygulanmamıştır. 1921 yılı itibarıyla her iki taraf da süregiden savaştan yorgun düşmüş durumda olduğundan Londra'da barış görüşmeleri başlar. Müzakereler 1921 yılının Aralık ayında Anglo-İrlanda Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanır. Antlaşma İrlanda'yı Britanya Milletler Topluluğu içinde İrlanda Serbest Devleti olarak bilinen, özerk bir dominyon olarak tanır. Destekçiler antlaşmanın barış ve özerklik için bir yol sunduğunu savunurken, muhalifler aynı antlaşmayı cumhuriyetçi davaya ihanet olarak gördüğünden antlaşma İrlanda'da yoğun tartışmalara yol açar, ve 1922-1923 yılları arasında Kardeşler Savaşı (*the War of the Brothers*) olarak da bilinen İrlanda İç Savaşı'na neden olur. Antlaşma yanlısı güçler antlaşmayı destekleyerek Özgür İrlanda Devleti'ni kurarken, IRA tarafından desteklenen antlaşma karşıtı güçler antlaşmaya karşı çıkarak tam bağımsız bir cumhuriyet kurmaya çalışır. Bir dizi gerilla saldırısı ve kuşatmayı da içeren şiddetli direnişe rağmen, antlaşma karşıtı taraf nihayetinde antlaşma yanlısı güçler tarafından yenilgiye uğratılır. 1949 yılında İrlanda, Britanya Krallığı ile bağlarını resmen koparmış ve yeni anayasa ile tüm ada üzerinde egemenlik iddiasında bulunan İrlanda Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir.

Kuzey İrlanda'da 1920 tarihli İrlanda Hükümeti Yasası, İrlanda milliyetçilerinin bağımsızlık emellerine karşı çıkan ve Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık içindeki statüsünü korumaya çalışan birlikçiler tarafından desteklenir. Yasa, Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık içinde belli başlı yetkilerin devredildiği hükümeti ve parlamentosu bulunan ayrı bir siyasi varlık olarak tanımlanmasıyla sonuçlanır. Merkezi Belfast'taki Stormont Kalesi'nde bulunan Parlamento eğitim, sağlık ve yerel yönetimler de dahil olmak üzere bir dizi konuda yasama yapmaktan sorumlu olur ve siyasi temsilde birlikçi partilerin hakim olduğu bir çoğunluk yönetimi sistemi altında faaliyet gösterir.

Bölünmeden sonra Kuzey İrlanda

Bölünme sonrası Kuzey İrlanda'nın ilk yıllarının hikayesi, birbiriyle rekabet eden anlatıları içeren karmaşık bir hikayedir. Tartışmasız olan, birlikçilerin nüfusun yaklaşık %65'i gibi büyük bir çoğunluğa sahip olduğu ve bunun bölgenin siyasi ve ekonomik hayatına yansıdığı, milliyetçilerin ise Kuzey İrlanda'nın yönetiminde hiçbir rolü olmayan bir azınlık konumunda olduğudur. Bu, Belfast'taki Birlikçi Hükümetin tasarlanmış bir stratejisiydi; Kuzey İrlanda'nın ilk Başbakanı James Craig'in 1934'te yaptığı ve sık sık alıntılanan bir yorum bunu açıkça ortaya koymaktadır: "Tek övündüğüm şey, Protestan bir parlamento ve Protestan bir devlet olmamızdır". Bu politika, Katoliklere karşı oy verme, barınma, istihdam vb. konularda yaygın ve sistematik bir ayrımcılığa yol açtı. Bu ümit verici olmayan siyasi koşullara rağmen şiddet çok az patlak verdi ve bu ilk yıllar boyunca genel olarak huzursuz bir barış hüküm sürdü. Sadakatçi ve milliyetçi topluluklar arasındaki zayıf ilişkilere ek olarak, 1960'lara kadar ada üzerindeki iki otorite arasında da resmi etkileşim ya çok azdı ya da hiç yoktu. O tarihlerde tüm dünyada değişim ve protesto rüzgarları esiyordu – ABD'de Sivil Haklar Hareketi, Fransa'da öğrenci hareketi vs. ve Kuzey İrlanda'da da gerginlikler tırmanıyordu. 1960'ların sonları, kendine özgü bir Sivil Haklar Hareketi'nin ortaya çıkışına tanıklık etti ve kısa bir süre sonra, siyasi şiddetin artmasıyla birlikte Sıkıntılı Yıllar olarak bilinen uzun süreli bir çatışma dönemi patlak verdi.

GELENEKLER: MİLLİYETÇİLER VE CUMHURİYETÇİLER, BİRLİKÇİLER VE SADAKATÇİLERE KARŞI

Kuzey İrlanda'da çatışan tarafların pozisyonları net ve birbirini dışlayıcı nitelikteydi: İrlanda'nın birliği ya da Britanya ile birlik. Adadaki "geleneklerin" birbirine zıt emelleri etnik, siyasi ve dini çatışmaların fay hattını oluşturmuştur.

Milliyetçiler, kendilerini İrlandalı olarak tanımlayan, birleşik ve bağımsız bir İrlanda devleti yaratmak için Kuzey İrlanda'nın İrlanda Cumhuriyeti ile yeniden birleşmesini isteyen, çoğunlukla Katolik bireylerden oluşuyordu. Milliyetçiler genellikle İrlanda Cumhuriyeti'ndeki İngiliz yönetimini reddetmiş ve kendi kaderini tayin hakkı ile İrlanda ulusal kimliğinin tanınmasını savunmuşlardır. Bu grubun çıkarlarını Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SDLP) gibi milliyetçi siyasi partiler temsil etmiştir. **Cumhuriyetçiler**, genellikle IRA gibi paramiliter gruplar aracılığıyla silahlı mücadeleye girişip İrlanda'nın yeniden birleşmesini sağlamaya çalışan milliyetçilerin bir alt kümesiydi ve Kuzey İrlanda'daki İngiliz egemenliğine karşıydılar. Cumhuriyetçi ideolojinin temelinde İrlanda adasının tamamını kapsayan, İngiliz egemenliğinden bağımsız bir cumhuriyetin kurulması inancı yatmaktadır. Cumhuriyetçi hareket yaygın olarak Sinn Féin ve IRA'yı ifade etmektedir.

Birlikçiler ağırlıklı olarak kendilerini Britanyalı olarak tanımlayan ve Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık ile birliğini sürdürmesini destekleyen Protestan bireylerden oluşuyordu. İrlanda'nın yeniden birleşmesine karşı çıkmış ve Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık içindeki statüsünü korumaya çalışmışlardır. Bu grubun çıkarlarını Ulster Birlikçiler Partisi (UUP) ve Demokratik Birlik Partisi (DUP) gibi birlikçi siyasi partiler temsil ediyordu. **Sadakatçiler (Kraliyetçiler)**, genellikle Ulster Gönüllü Kuvvetleri (UVF) ve Ulster Savunma Birliği (UDA) gibi paramiliter gruplar aracılığıyla silahlı mücadeleye girişip birliği savunmaya çalışmakla ilişkilendirilen birlikçilerin bir alt kümesiydi. Kuzey İrlanda'nın

Britanya ile birliğini kararlılıkla savunuyor ve milliyetçiler veya cumhuriyetçilere herhangi bir taviz verilmesine karşı çıkıyorlardı. Sadakatçi ideoloji, Britanya Kraliyeti'ne sadakat ve Kuzey İrlanda'daki Britanya egemenliğinin korunması ile karakterize edilebilir.

KORKULAR, BENZERLİKLER VE AYIRICI ÇİZGİLER

Bölünmeden sonra varlığının büyük bir kısmında Kuzey İrlanda, iktidarı elinde bulunduran ve çoğunluğu Protestanlardan oluşan nüfusun lehine politikalar uygulayan birlikçi siyasi partiler tarafından yönetilmişti. Birlikçi hükümetler genellikle Katolik milliyetçi azınlığın zararına olacak şekilde, Britanya ile birliği sürdürmeyi ve statükoyu korumayı amaçlayan politikalar izlemişlerdi. Öte yandan, Stormont Parlamentosu'nun kurulmasının ardından geçen elli yıllık sürecin büyük bir bölümünde milliyetçiler/cumhuriyetçiler, hissettikleri ayrımcılık ve yabancılaşmaya karşı bir protesto olarak parlamentodaki koltuklarını boş bıraktılar. Birlikçilik ve milliyetçilik akımları geleneksel duruşları güçlendirerek, daha kapsayıcı bir siyasetin teşvik edilmesini zorlaştırdılar. Sınıf temelli siyaset de çok az destek görmekteydi. Popülist mezhepçi siyaset her zaman oy getirdiğinden siyasetçiler statükoya meydan okuma konusunda isteksiz davranmaktaydılar. Sonuç olarak, ılımlı pozisyonlara dair başarı ihtimalleri hep sınırlı kalmıştı.

'Çifte azınlık' kavramı, Kuzey İrlanda'daki sorunun dirayetli yapısının iç yüzünün anlaşılmasına dair kıymetli bir yorum sunmaktadır. Milliyetçiler kendilerini Kuzey İrlanda içinde marjinalleştirilmiş bir azınlık olarak algılayarak, birlikçiler de ada bir bütün olarak ele alındığında adadaki azınlık statülerinin farkındaydılar. Bu dinamik, birlikçiler arasında bir kuşatılmışlık duygusunun gelişmesine yol açmış bulunmaktaydı. Madalyonun diğer yüzünde ise, İrlandalı milliyetçiler de bir bütün olarak ele alındıklarında Britanya Adaları içindeki azınlık statülerine dair endişe duymaktaydılar. Sorun, her toplumun içinde zayıflatılacakları ve bir toplumun diğerini asimile edeceği korkusunu beslemekteydi. Bayrak ve sloganların agresif bir şekilde teşhir edilmesi, yürüyüş ve geçit törenlerinin düzenlenmesi gibi küçük eylemlere büyük sembolik önem atfedilmekteydi. Topluluklar birbirlerine yakın mesafelerde, genellikle karma mahallelerde yaşamaktaydı. Şiddet dönemlerinde bu karma mahaller ya zorla yerinden etme, ya da gönüllü geri çekilme yoluyla homojenleşme eğilimini göstermiştir. Bazı kentsel bölgeler mezhepsel gerilimin en açık belirtilerini göstermekte, genellikle barış duvarlarıyla ayrılmaktaydılar.

STORMONT DÖNEMİ: ZORLUKLAR, SİVİL HAKLAR HAREKETİ VE SIKINTI YILLARI

İki toplum arasındaki kırılma dengesi, milliyetçilerin daha fazla eşitlik ve adanın yeniden birleşmesi talepleri nedeniyle sık sık çatışmalara sahne oldu. Büyük Buhran'ın şiddetlendirdiği ekonomik zorluklar, Kuzey İrlanda'nın sanayi ve tarım sektörlerini olumsuz yönde etkiledi. 1940'lar ve 1950'lerde IRA tarafından şiddet olayları gerçekleştirildi. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi Refah Devleti'nin kurulmasına yol açtı ve özellikle milliyetçi toplumun yaşam standartlarını iyileştirdi. 1947'deki eğitim

reformları, eğitim hizmetlerinde uzun süredir devam eden eşitsizlikleri gidermeyi ve milliyetçi topluma fayda sağlayan daha kapsayıcı bir eğitim sistemini oluşturmayı amaçladı. 1960'larda birlikçi başbakan Terence O'Neill, bölgeyi modernleştirmek amacıyla sosyal ve ekonomik yaşam ile eğitim konularında reformlar başlattı, ve geleneksel mezhepçi tutumların bir kısmını ortadan kaldırmak için uzlaşma çabaları gösterdi. Ancak bu çabaları hem kendi partisi içinden hem de birlikçi toplumun geniş kesimlerinden ciddi bir muhalefetle karşılaştı ve nihayetinde istifasına yol açtı.

Sivil haklar hareketi 1960'ların sonunda, ABD ve diğer ülkelerdeki sivil hak mücadelelerinden esinlenerek, Kuzey İrlanda'nın tüm vatandaşlarının sivil haklarının korunduğu ve herkesin eşit fırsatlara sahip olduğu bir topluma dönüşebileceği varsayımıyla ortaya çıktı. Hareket, barışçıl protestolar aracılığıyla milliyetçilerin yaşadığı köklü ayrımcılık ve eşitsizliğe meydan okumaya çalıştı. Ancak bu gösteriler çoğu zaman yetkililerin, özellikle de çoğunluğu Protestan toplum üyelerinden oluşan Ulster Kraliyet Polisi'nin (RUC) şiddet ve baskısıyla karşılandı. Pek çok birlikçi harekete şüpheyle yaklaşıyordu; onlar için mesele sivil haklardan ziyade kontrolü bir azınlığa kaptırma tehdidi olarak algılanıyordu.

Sivil haklar aktivizmindeki yükseliş ve buna verilen tepki, 1970'lerin başında Sıkıntı Yılları (*the Troubles*) olarak bilinen uzun süreli bir çatışma ve siyasi şiddet dönemine dönüştü. Bu çatışma cumhuriyetçi ve sadakatçi paramiliter grupların yanı sıra İngiliz güvenlik güçlerini de içerirken, bombalamalar, silahlı saldırılar, ayaklanmalar ve diğer şiddet eylemleri ile tanımlanan yaklaşık 30 yıllık süre içinde 3.600'den fazla kişinin (siviller dahil) ölümüne ve binlerce kişinin yaralanmasına neden oldu. Bilinen en hazine olaylardan biri 1972 yılının Ocak ayında "Kanlı Pazar" günü gerçekleşmiş, İngiliz askerleri Derry / Londonderry'de silahsız sivil hak göstericilerine ateş açarak 13 sivili öldürmüş ve çok sayıda kişiyi yaralamıştı. Ayrıca, cumhuriyetçi mahkumlar tarafından gerçekleştirilen bir dizi açlık grevi, ve özellikle de 1981 yılında Bobby Sands ile dokuz mahkumun ölümü, uluslararası dikkati siyasi statü konusuna çekmiştir. Bu olaylar kısa vadede cumhuriyetçi davaya desteğin artmasını sağlamıştır.

1990'ların ortalarına kadar çatışma konusunda bir uzlaşma bulma girişimleri çıkmaza girmiş ve paramiliter mücadele ile birlikte siyasi şiddet devam etmişti. Başta SDLP tarafından temsil edilen ılımlı milliyetçiler, birlikçiler ile milliyetçiler arasında bir güç paylaşımı düzenlemesini hedeflerken, birlikçilerin çoğu milliyetçilere şüpheyle bakıyordu. İrlanda'da pek çok kişi milliyetçilere sempati duysa da, önemli bir değişim yaratma konusunda kendilerini güçsüz hissediyor ve istikrarsızlığın kendi devletlerine yayılmasından korkuyorlardı. Yine de bir anlaşmaya varma çabaları boşa gitmemiş, geleceğin temelleri atılabiliyordu.

DOĞRUDAN YÖNETİM VE AET ÜYELİĞİ

Kuzey İrlanda bağlamında doğrudan yönetim, Birleşik Krallık hükümetinin yetkilerini yerel bir yönetime devretmesi yerine Kuzey İrlanda'daki yönetim üzerinde doğrudan kontrol sahibi olduğu dönemleri ifade eder. Doğrudan yönetim, Kuzey İrlanda'da bir çok kez, özellikle siyasi istikrarsızlık veya güç paylaşımı düzenlemelerinin bozulduğu dönemlerde uygulanmıştır. En kayda değer doğrudan yönetim dönemi Sıkıntılı Yıllar sırasında tırmanan şiddet ve huzursuzluk olaylarına yanıt olarak 1972'den 1999'a kadarlık dönemde gerçekleşmiştir. Kuzey İrlanda Parlamentosu askıya alınmış ve Birleşik Krallık hükümeti Kuzey İrlanda'dan Sorumlu bir Devlet Bakanı aracılığıyla Kuzey İrlanda'yı yönetme sorumluluğunu üstlenmiştir.

Yaklaşık aynı dönemde, 1973 yılında, Birleşik Krallık ve İrlanda, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) katıldı. AET üyeliği ihtimali, özellikle Kuzey İrlanda bağlamında siyasi istikrar ve uzlaşmanın sağlanması için bir çerçeve sağladı. AET, kendi sınırları içerisinde istikrarsızlık ve çatışma yaşanmasından, Kuzey İrlanda'daki sorunun bölgesel istikrara tehdit oluşturmasından ve Avrupa vatandaşlarının maruz kaldığı ihtilaftan endişe duyuyordu. Bu amaçla 1984 tarihli "Kuzey İrlanda'daki Duruma İlişkin Avrupa Parlamentosu Kararı" (Haagerup Raporu), Kuzey İrlanda'da güç paylaşımı ve hükümetler arası işbirliğinin teşvik edilmesine dair süreçlere AET'nin daha fazla dahil olmasını tavsiye etmiştir. Avrupa Komisyonu, Kuzey İrlanda'da yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve normalleşme duygusunun geliştirilmesi amacıyla önemli miktarda mali yardımda bulunmuştur.

Bariş sürecinin yapı taşları: başarısız girişimler

1973'te imzalanan Sunningdale Antlaşması, Kuzey İrlanda'da güç paylaşımına yönelik ilk önemli girişimdi. Başlangıçtaki iyimserliğe rağmen, anlaşma birlikçi ve sadakatçi grupların şiddetli muhalefetiyle karşılaştı ve ilerleyen aylar içinde çöktü. 1985'te imzalanan Anglo-İrlanda Anlaşması (AIA) süregelen sorunu ele almaya çalıştı ancak birlikçilerin artan direnişiyile karşılaştı. Kuzey İrlanda'dan Sorumlu Devlet Bakanları Peter Brooke ve Patrick Mayhew'in öncülüğünde 1991-1992 yılları arasında yapılan görüşmeler, AIA'ya karşı direnişin neden olduğu çıkmaza bir yanıt niteliğinde ortaya çıktı. Başarısız olmasına rağmen, bu görüşmeler ileride gerçekleşecek barış görüşmeleri için uygun zemini hazırladı (örneğin sorunu yeni bir çerçeveye oturtmayı ve müzakereleri birden fazla bozulmuş ilişkiyi ele alacak şekilde yapılandırmayı hedefleyen üç-katmanlı konseptin kullanılması).

İLK GÜÇ PAYLAŞIMI DENEMESİ: SUNNINGDALE ANTLAŞMASI (1973)

1973 yılının mart ayında, Birleşik Krallık hükümeti tarafından "Kuzey İrlanda Anayasal Önerileri" başlıklı bir resmi rapor yayımlandı; bu raporda Kuzey İrlanda'da belli başlı yetkileri devralan ve güç paylaşımına dayalı 78 üyeli bir meclis ve sınır ötesi bir İrlanda Konseyi önerilmekteydi. Bu öneriler, 1972 yılının Ekim ayında yayımlanan "Kuzey İrlanda'nın Geleceği" başlıklı bir teati belgesinin devamı niteliğindedir. 1973 yılının Mayıs ayında Britanya hükümeti Kuzey İrlanda Meclisi Yasası'nı yürürlüğe koymuş ve akabinde resmi raporu destekleyen partilerin 52, karşı çıkan partilerin ise 26 sandalye kazandığı yeni Kuzey İrlanda Meclisi seçimleri yapılmıştı. Yeni meclis ilk kez 1973 yılının Temmuz ayında toplanmıştı.

1973 yılının Ekim ayında Kuzey İrlanda'dan Sorumlu Devlet Bakanı Stormont'ta Kuzey İrlanda'yı yönetecek bir Yürütme Organı oluşturulması konusunda bir dizi görüşmeye başkanlık etti. Görüşmelere en büyük birlikçi ve milliyetçi partiler, UUP ve SDLP, ile Kuzey İrlanda İttifak Partisi (Alliance) temsilcileri katıldı. Alliance, 1970 yılında Kuzey İrlanda'da giderek artan mezhepsel bölünmeye bir alternatif olarak kurulmuş, kendini Katolik ya da Protestan olarak tanımlamayan ve bölge için mezhebe dayalı olmayan bir siyasal sistem yaratmayı amaçlayan, Sıkıntılı Yıllar'ın bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir partiydi. 1973 yılının Kasım ayında çeşitli siyasi partiler, Kuzey İrlanda'yı yönetmek üzere 11 üyeden (6 birlikçi, 4 milliyetçi ve 1 Alliance) oluşacak güç paylaşımlı bir Yürütme Organı kurulması konusunda anlaşmaya vardı.

Yeni Yürütme Organı'na ilişkin sorunların çözümü için Sunningdale, İngiltere'deki Kamu Hizmeti Personel Koleji, 1925'ten bu yana ilk kez Birleşik Krallık Başbakanı, İrlanda Başbakanı (*Taoiseach*) ve atanmış Kuzey İrlanda hükümetinin (UUP, SDLP ve Alliance temsilcileri) bir araya getiren ve Kuzey İrlanda'nın geleceğine ilişkin görüşmelerin gerçekleşeceği bir konferansa ev sahipliği yaptı. Müzakereler Kuzey İrlanda ve İrlanda arasındaki ilişkilere odaklanmış ve yürütme işlevine sahip olacak bir Bakanlar Kurulu (Kuzey İrlanda Yürütme Organı'ndan yedi üye ve İrlanda hükümetinden yedi üye)

ve danışma işlevine sahip olacak bir Danışma Meclisi'nden (Kuzey İrlanda Meclisi'nden 15 üye ve İrlanda Parlamentosu'ndan 15 üye) oluşan bir İrlanda Konseyi kurulması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Nihayetinde Konsey'in yürütme işlevlerinin "turizm, koruma ve hayvan sağlığının bazı yönleri" ile sınırlı olması kararlaştırıldı. Anlaşma ayrıca Kuzey İrlanda'nın anayasal statüsünün ancak Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun rızası ile değiştirilebileceğini teyit etmiştir. Kuzey İrlanda Yürütme Organı resmi olarak 1 Ocak 1974 tarihinde göreve başlamıştır.

Anlaşma birlikçiler, sadakatçiler ve cumhuriyetçiler tarafından büyük eleştirilere maruz kaldı. Sadakatçiler, önerilen İrlanda Konseyi'ne direniş göstermek amacıyla önde gelen sadakatçi paramiliter gruplar (UDA ve UVF dahil) için bir şemsiye yapı niteliğindeki Ulster Askeri Konseyi (*Ulster Army Council*)'nin kurulduğunu duyurdu. 1974 yılının Ocak ayında UUP Kurulu, İrlanda Konseyi'ni reddetme yönünde oy kullanarak UUP liderinin istifasına yol açtı. Birlikçi ve sadakatçilerin muhalefeti, Mayıs ayında Ulster İşçi Konseyi (*Ulster Workers' Council*)'nin genel greviyle sonuçlandı. Grev etkili oldu ve birlikçileri Kuzey İrlanda Yönetimi'nden çekilmeye zorlayarak Sunningdale Anlaşması'nın çöküşü ile birlikte doğrudan yönetime yeniden döndü.

1985 ANGLO-İRLANDA ANLAŞMASI: BİR TEŞVİK UNSURU MU?

Kuzey İrlanda'da şiddet olayları devam ederken, Britanya ve İrlanda hükümetleri arasındaki gergin ilişkilerde Anglo-İrlanda Anlaşması (AIA) bir dönüm noktası sağladı. 1980'lere gelindiğinde, İrlanda ve Birleşik Krallık arasındaki ilişkiler, kısmen AET'deki ortak üyeliklerinin de etkisiyle daha dengeli bir dinamiğe kavuşmuştu. İrlanda'nın ekonomisi gelişirken, Britanya'nın uluslararası etkisi zirveden düşüşe geçti. Bu değişimler İngiliz-İrlanda ilişkilerini önemli ölçüde etkiledi, ve her iki ülkeyi de önceki pozisyonlarını yeniden değerlendirmeye ve soruna çözüm bulmak için işbirliği yapmaya teşvik etti. İrlanda, Sunningdale Antlaşması'ndan sonra Kuzey İrlanda ile ilgili konularda daha proaktif olmaya başladı. Hükümet, 1983 yılında Kuzey İrlanda'yı ilgilendiren anayasal meseleleri incelemek ve bunlara çözüm önerileri getirmek amacıyla Yeni İrlanda Forumu adında bir siyasi girişim başlattı, ve bu girişim Kuzey İrlanda ve İrlanda'daki siyasi partilerin yanı sıra bağımsız üyeleri de bir araya getirdi.

Anglo-İrlanda Anlaşması, güvenlik ve sınır ötesi işbirliğinin teşvik edilmesi de dâhil olmak üzere, Kuzey İrlanda ile ilgili konularda Britanya ve İrlanda hükümetleri arasındaki ilişkiler için bir çerçeve sağladı. Ayrıca, her iki hükümetten temsilcilerin Kuzey İrlanda'yı etkileyen politikaları tartışacağı ve koordine edeceği Anglo-İrlanda Hükümetler-arası Konferansı (AIIC) hayata geçirerek İngiliz-İrlanda ilişkilerini kurumsal bir zemine oturttu. Aslında AIA, İrlanda hükümetine Kuzey İrlanda'nın yönetiminde resmi bir danışmanlık rolü verdi, ancak yürütme yetkisi yalnızca Britanya hükümetinde kaldı. Birlikçiler, Anglo-İrlanda Anlaşması'nı İrlanda'ya verilen bir taviz olarak görerek karşı çıktılar ve Dublin'in Kuzey İrlanda'nın meselelerine karışmasını istenmeyen bir müdahale ve Britanyalı kimliklerine yönelik bir tehdit olarak algıladılar. Cumhuriyetçiler de Anglo-İrlanda Anlaşması'nı bölünmeyi ortadan kaldırmak yerine kalıcılaştıran bir tehdit olarak gördüler. Birçok milliyetçi ise Anglo-İrlanda Anlaşması'nı ihtiyatlı bir şekilde karşıladı.

Ancak taraflar, İrlanda ve Birleşik Krallık'ın artan baskısı karşısında yeni stratejiler oluşturma ihtiyacının farkına vardılar. Bu bağlamda, Anglo-İrlanda Anlaşması'nı bir teşvik unsuru olarak addedilebilir. Birlikçiler, Kuzey İrlanda'daki demografik yapının Katolikler lehine değişmesinin de etkisiyle, kendilerini konumlarının kademeli olarak uğradığı erozyonla mücadele eder durumda buldular. Cumhuriyetçiler, IRA'nın Protestan güvenlik gücü temsilcilerine yönelik saldırılarının yalnızca Britanya'ya bağımlılıklarını pekiştirmeye yaradığını kabul etmeye başladı. Bir barış stratejisinin yokluğunda seçim başarısına yönelik sınırlı ihtimallerle karşı karşıya kalan Sinn Féin, siyasi izolasyondan kurtulma ihtiyacıyla yüzleşti ve silahlı mücadeleyi tamamen terk etmeden taleplerini güçlendirmek için pan-milliyetçi bir cephe oluşturmaya çalıştı. Öte yandan, SDLP gibi anayasal partilerin siyasi bir çözüm oluşturma ve sürdürme girişimleri, paramiliter grupların istikrarsızlaştırıcı etkisi nedeniyle çıkmaza girmekteydi. Resmi pozisyonu, IRA ile olan bağlantıları nedeniyle Sinn Féin ile doğrudan müzakere etmemek olsa da, bu kısır döngüyü kırmak için onlarla ilişki kurmak da kaçınılmazdı. 1987 yılının Kasım ayındaki trajik Enniskillen Anma Günü katliamı, SDLP ve Sinn Féin arasında diyalogun gelişmesi yönünde bir katalizör görevi gördü ve bu gelişme barış sürecinin başlangıcı olarak addedilmektedir. Enniskillen saldırısını takip eden yıllarda da şiddet olayları devam etmesine rağmen, diyalog zamanının geldiğine dair güçlenen bir kanı ortaya çıktı.

BARIŞ GÖRÜŞMELERİNİN YAPISININ YAPILANDIRILMASI: BROOKE-MAYHEW GÖRÜŞMELERİ (1991-1992)

İrlanda ve Britanya hükümetlerinin umutlarının aksine, Anglo-İrlanda Anlaşması birlikçilerin pozisyonlarının daha da derinleşmesine yol açtı. Anglo-İrlanda Anlaşması'na karşı sert bir kampanya başlattılar, İngiliz hükümetiyle temasa geçmeyi reddettiler ve herhangi bir müzakereye başlamadan önce Anglo-İrlanda Anlaşması'nın askıya alınmasında ısrar ettiler. Bu çıkmazın üstesinden gelmek için, Kuzey İrlanda'dan Sorumlu Devlet Bakanları Tom King ve Peter Brooke, 1988'den 1991'e kadar yerel partilerle "görüşmeler hakkında görüşmeler" yürüttüler ve öncelikle tarafların barış görüşmelerine başlamak için önkoşullarını yerine getirmeye odaklandılar.

Brooke'un Görev Süresi – Görüşmelerin Yapısı

Sorun ile bağlantılı bozulmuş ilişkileri bir bütün olarak ele alma yaklaşımı, 1980'lerde SDLP'nin lideri John Hume tarafından Kuzey İrlanda'nın geleceğine ilişkin siyasal bir diyalog için geliştirilmiş bir çerçeveydi. Hume sorun ile bağlantılı ve birbiriyle ilişkili üç düzeydeki bozulmuş ilişkilere ((a) Kuzey İrlanda içindeki ilişkiler; (b) İrlanda içindeki (Kuzey ve Güney arasındaki) ilişkiler; ve (c) İrlanda ve Britanya arasındaki ilişkiler)) yaptığı vurgu ile düşmanlığı uzatan temel sorunlar ve korkuların ele alınması ihtiyacının altını çizmektedir. Bu nedenle, bu ilkenin uygulamaya konulması (a) sorunun bir egemenlik/kimlik anlaşmazlığı olmaktan çıkarıp kopuk ilişkiler sorununa dönüştürmeye, ve böylece çözümü her üç ilişkiyi de ele alacak ve iyileştirecek biçimde şekillendirmeye; (b) kapsayıcı (ilişkilerin tüm taraflarını içeren) görüşmeler için gerekli koşulları yaratmaya; ve (c) üç katmanda yürütülecek müzakerelerin tasarım ve yapısını şekillendirmeye yardımcı olacaktır: Birinci katman Kuzey İrlanda'daki iç ilişkileri; ikinci katman İrlanda'daki ilişkileri (Kuzey ve Güney); üçüncü katman ise Birleşik Krallık-İrlanda ilişkilerini (Doğu ve Batı) ele alacaktı.

Birçok birlikçi başlangıçta Dublin'in Kuzey İrlanda'nın iç meselelerine ne ölçüde müdahil olacağına dair endişe duyduğundan, üç katmanlı yaklaşıma şüpheyle yaklaştı. Ancak zaman içinde bazı birlikçi liderler birlikçiliğin İngiltere'nin Kuzey İrlanda politikası üzerindeki etkisinin eksikliğini sona erdirmek için bir şeyler yapılması gerektiğine dayanarak, bu çerçeve içinde müzakerelere katılmanın potansiyel faydalarını fark ettiler. Nihayetinde, birlikçiler Hume'un önerisini kabul etti, ancak Dublin ve Londra arasında İrlanda'nın Kuzey İrlanda'daki rolünü azaltacak veya ortadan kaldıracak başka tarz bir ilişki kurulmasını talep ettiler. Öte yandan İrlanda ve milliyetçiler, İrlanda'nın Anglo-İrlanda Anlaşması tarafından izin verilen müdahil olma düzeyini korumak ve belki de arttırmak istiyordu. Birlikçilerin bir diğer talebi de, İkinci Katman ile ilgili görüşmeler başlamadan önce Birinci Katman ile ilgili görüşmelerin belirli bir noktaya ulaşmasıydı. SDLP ve İrlandalılar, İkinci Aşama görüşmelerinin başlaması için önceden bir tarih belirlenmesi konusunda ısrar ettiler (örneğin Anglo-İrlanda Hükümetlerarası Konferansı toplantılarına verilen uzlaşılmış aranın ortasından itibaren); ancak bu öneri birlikçiler tarafından kabul edilmedi. Temmuz 1990'a gelindiğinde söz konusu girişim rafa kaldırılmak üzereydi.

Aynı sorun 1991 yılına kadar uzadı, ve Brooke girişimini kurtarmak için Dublin ve Kuzey İrlanda partilerine bir pozisyon belgesi sunarak, İkinci Katman görüşmelerinin ne zaman başlayacağına kendisinin karar vermesini önerdi. Öneri bir ultimatoma niteliğindedi: Ya taraflar öneriyi kabul edecek, ya da Brooke girişimini sonlandıracaktı. İrlandalılar ve SDLP'nin öneriyi hızla kabul etmesi birlikçilerin elini zorladı ve birlikçiler bir kaç noktaya açıklık getirilmesini talep ettikten sonra öneriyi isteksizce kabul ettiler. Brooke 1991 yılının Mart ayında parlamentoda yaptığı konuşmada artık resmi görüşmeler için bir zemin oluştuğunu belirtmiş ve aşağıda özetlenen yapısını ve kavramlarını ortaya koymuştur:

- Üç-Katmanlı Konsept: Müzakereler üç katmanlı konseptte uyumlu şekilde gerçekleştirilecektir.
- Rıza İlkesi: Kuzey İrlanda'nın anayasal statüsü, halkın çoğunluğunun rızası olmadan değişmeyecektir.
- Müzakerelerde her şey üzerinde bir bütün olarak anlaşmaya varılana dek hiçbir şey nihai olarak kabul edilmeyecektir. Sonuç, halk tarafından kabul edilebilir olmalıdır.
- Anglo-İrlanda Hükümetlerarası Konferansı'nın Askıya Alınması: İrlanda ve Britanya hükümetleri görüşmelere imkan tanımak için Konferans toplantılarını belirli bir süre boyunca askıya alacaktır.
- Birlikçilerin Katılımı: Birlikçiler, her üç görüşme katmanını da birbirini takip eden haftalar içinde başlatmayı kabul etmeleri koşuluyla, Üçüncü Katman görüşmelerine Birleşik Krallık ekibinin üyeleri olarak katılacaklardır.
- Görüşmelerin Formatı: Brooke görüşmeleri taraflarla yapacağı ikili toplantılarla açacak ve görüşmelerin *birbirini takip eden haftalar içerisinde* diğer iki katmana ne zaman taşınacağına kendisi karar verecektir.

Dört ana siyasi partiyi (UUP, DUP, SDLP ve Alliance) kapsayan, prosedür ve düzenlemelere ilişkin siyasi görüşmelerin ön turu 30 Nisan 1991 tarihinde başladı. Brooke, İkinci Katmanda görüşmelerin yapılacağı yer ve bağımsız oturma başkanıyla ilgili olarak birlikçiler tarafından dile getirilen endişeler konusunda ek önerilerde bulunmak zorunda kaldı. Buna göre görüşmeler Londra'da başlayacak, görüşmelerin büyük bir kısmı için Kuzey İrlanda'ya geçilecek ve genel kurul Dublin'de yapılacaktı. Taraflar ayrıca Avustralya'da görev yapmış eski kraliyet temsilcisi Sir Ninian Stephen'ın bağımsız oturma başkanı olması konusunda da anlaşmaya vardı.

Temel konulara ilişkin siyasi görüşmeler 17 Haziran 1991 tarihinde tarafların açılış konuşmalarıyla başladı. Ancak Anglo-İrlanda Hükümetlerarası Konferans toplantısının Temmuz ortasında yapılması ve birlikçilerin ön koşullarından birinin Konferans toplantısı devam ederken barış görüşmelerinin yapılmaması olması nedeniyle bir ilerleme kaydetme ihtimali zayıf olarak değerlendiriliyordu. Müzakerelerin tamamen çökmesini önlemek için Brooke, siyasi görüşmelerin bu aşamasının 3 Temmuz 1991'de sona erdirileceğini açıkladı. Bazı çabalardan sonra 1992 yılının Mart ayında, nihayet Nisan'da yapılması planlanan Britanya seçimlerinden sonra sürecin yeniden başlatılması konusunda bir anlaşmaya varıldı. Bu uzun süreli ara, sokaklardaki şiddetin tırmanmasından da kaynaklanıyordu.

Brooke'un görev süresi boyunca, önceki Britanya hükümet politikasından önemli bir sapma yaşandığı gözlemlendi. 1990 yılının Aralık ayında Brooke, İngiltere'nin Kuzey İrlanda'da "bencil bir stratejik ya da ekonomik çıkarı" olmadığını ve halkın çoğunluğunun birleşik bir İrlanda'nın parçası olmak istemesi halinde buna engel olmayacağını belirtti. Brooke ayrıca Britanya hükümeti ile cumhuriyetçi ve sadakatçi paramiliter gruplar arasındaki diyalogun kolaylaştırılmasında kilit bir rol oynadı. 1989 yılının Kasım ayında yaptığı bir konuşmada IRA'nın askeri olarak yenilemeyeceğini ve bu nedenle şiddete son verilmesi halinde Sinn Féin ile görüşülebileceğini kabul etti. Ateşkes sağlamak ve Kuzey İrlanda'daki barış sürecini ilerletmek amacıyla perde arkasında müzakerelerde bulundu. Kasım 1993'te İngiliz hükümetinin 1991'den beri Sinn Féin ile bir dizi gizli görüşme yürüttüğü ortaya çıktı.

Mayhew'un Görev Süresi– Esasa İlişkin Görüşmeler

Taraflar 1992 yılının Nisan ayında yeniden masaya oturduklarında gündem aynı kalmış olsa da İngiliz ve İrlanda heyetleri köklü değişikliklere uğramıştı. Sir Patrick Mayhew, seçim sonrası kabine değişikliğini takiben Peter Brooke'dan Kuzey İrlanda'dan Sorumlu Devlet Bakanı görevini devraldı. Dublin'deki yeni hükümetin bir sonucu olarak İrlanda heyetine de bazı yeni yüzler atanmıştı. Görüşmeler 29 Nisan'da başladı ve genellikle haftada üç gün, günde üç oturum ve gündemin farklı yönlerine ilişkin birden fazla tartışma başlığı ile gerçekleşti. Yüzlerdeki değişikliğe rağmen, Birinci Katman üzerindeki görüşmeler Haziran ayında çıkmaza girdi, ve İkinci ile Üçüncü Katmanlar üzerinde çalışmalara başlandı. Her katılımcı bir açılış önerisi sunacaktı. Her biri sırayla bu öneriyi çapraz sorgulama sırasında savunmak zorunda kalacak ve bu aşamanın sonunda tüm taraflar yeni belgeler sunabilecek, bu durum da her katılımcının önerilere karşılık vermesine alan tanıyacak ve bunu gerekli kılacaktı. 1992 yılının ortalarına doğru birlikçiler yaklaşımlarını değiştirerek İrlandalı yetkililerle İkinci Katman kapsamında görüşmeyi kabul ettiler. Bu gelişmelere rağmen 1992 yılının Kasım ayına kadar gerçek bir ilerleme sağlanamadı ve birlikçiler Anglo-İrlanda Hükümetlerarası Konferansı sekreteryasının çalışmalara yeniden başlaması nedeniyle siyasi görüşmelerden çekildi. Bunun üzerine Mayhew 10 Kasım 1992 tarihinde müzakereleri sonlandırmaya karar verdi.

Sürecin Getirileri

Süreç başarılı bir sonuç alınamadan sona ermiş olsa da, gelecekteki müzakereler için bir temel atılmış oldu. Daha sonra 1996 ve 1998 yılları arasında tüm partilerin katılımıyla müzakereler yeniden başladığında, "her şey üzerinde anlaşmaya varılana kadar hiçbir şey üzerinde anlaşmaya varılmayacağı" şartıyla birlikte üç katman yaklaşımı uygulandı. Birinci Katman kapsamında, herhangi bir yeni siyasal yapının temelini oluşturacak ortak tema ve ilkeler belirlendi. İkinci Katman kapsamında, İrlanda adası içindeki ilişkilerin temel yönleri ve bunların arkasındaki gerçekler, anayasal konular, kimlik ve bağlılık meseleleri, sosyal, ekonomik ve güvenlik alanlarında geliştirilmiş işbirliğinin kapsamı, ve bu işbirliğine en iyi şekilde hizmet edebilecek yapıların niteliği ilk kez tartışıldı. Üçüncü Katman kapsamında, yeni ve daha geniş tabanlı bir Dublin-Londra anlaşması için olası ilkeler ile hükümetler-arası düzenlemeler belirlendi. Muhtemel bir çözüm için hayati önem taşıyan unsurların hepsi olmasa da çoğu etraflıca tartışıldı ve her iki tarafın pozisyonlarının kapsamlı bir şekilde anlaşılması için olanak yaratıldı. Buna ek olarak, İrlandalı bakanların herhangi bir protestoyla karşılaşmaksızın görüşmeler için Stormont'a gitmesi ve UUP liderliğinin görüşmeler için Dublin'e gitmesi ile 1922 yılından bu yana tarihi sayılabilecek pek çok ilk yaşandı. Bu dönemin büyük bir kısmında cumhuriyetçi ve sadakatçi paramiliter güçler tarafından şiddet eylemlerinin sürdürüldüğü de gözden kaçırılmamalıdır.

Ateşkesler ve yeni bir itici güç

İngiltere ve İrlanda 1993 yılında tüm paydaşları içeren kapsamlı müzakerelere bağlılıklarını ifade ederek Sinn Féin'e bir açılım yapmış ve siyasi emellerinin tanındığının sinyalini vermiştir. Yaklaşımındaki bu değişim, 1994 yılında cumhuriyetçi ve sadakatçilerin ateşkes ilan etmelerinin yolunu açtı. Ancak, silahsızlanma konusundaki anlaşmazlıklar müzakerelerin başlamasını geciktirdi. Çıkmazı aşmak için siyasi görüşmelere ve silahsızlanmaya odaklanan iki aşamalı bir yaklaşım ortaya kondu. Bunu (a) başkanlığını ABD Senatörü Mitchell'in yaptığı Uluslararası Silahsızlanma Komisyonu'nun kurulması ve (b) siyasi partilerin çok taraflı görüşmeler için müzakere ekiplerini oluşturacakları Kuzey İrlanda Forumu'nun kurulması ve üyelerinin seçilmesi izledi.

DOWNİNG STREET DEKLARASYONU: CUMHURİYETÇİLERİ MASAYA GETİRME

Downing Street Deklarasyonu olarak da bilinen Ortak Barış Deklarasyonu (*the Joint Declaration on Peace*), 15 Aralık 1993 tarihinde Britanya Başbakanı John Major ve İrlanda Başbakanı (*Taoiseach*) Albert Reynolds tarafından yayınlanmıştır. Deklarasyon, Britanya ve İrlanda hükümetleri arasında aylarca süren gizli görüşmelerin yanı sıra Kuzey İrlanda'daki siyasi partilerin de katılımıyla ortaya çıkmıştır. Deklarasyonda Major, Britanya hükümetinin Kuzey İrlanda'da bencil bir stratejik ya da ekonomik çıkarı olmadığı görüşünü tekrarladı, ancak adanın tüm halkları arasında bir anlaşma sağlanması gerektiğini belirtti. İlişkilerin bütününe kucaklayacak bir anlaşmaya varmak için Dublin ile birlikte çalışmayı taahhüt etti. Öte yandan Reynolds, genel bir anlaşmaya varılması halinde İrlanda hükümetinin İrlanda Anayasası'nda Kuzey İrlanda'daki rıza ilkesini tam olarak yansıtacak bir değişiklik önereceğini, başka bir deyişle Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun rızası olmadan adanın iki parçasını birleştirmeme taahhüdünde bulunacağını teyit etti. Major ve Reynolds, iki hükümetin Kuzey İrlanda'daki taraflarla birlikte çalışarak İrlanda halkının çeşitliliğine saygı duyan kurumlar ve yapılar oluşturacaklarını ve aynı zamanda ortak çıkarların söz konusu olduğu tüm alanlarda birlikte çalışmalarını sağlayacaklarını da belirttiler. Bu yapılar aynı zamanda Britanya ve İrlanda arasındaki bağları, ilişkiler bütününe bir parçası olarak yansıtacak kurumları da içerecekti.

Deklarasyon, Sinn Féin ve IRA'nın silahlı mücadeleye devam etme mantığına meydan okuyordu çünkü bu partilerin siyasi emellerinin (kendi kaderini tayin ve rıza ilkeleri) Britanya hükümeti tarafından önemli ölçüde kabul edildiğini gösteriyordu. İki lider Sinn Féin'e yaptıkları bir açılımla, tüm şiddete son veren ve yalnızca barışçıl yöntemlere bağlı kalan partilerin, iki hükümet ve Kuzey İrlanda siyasi partileri arasında yapılacak demokratik diyaloga katılmakta özgür olacaklarını belirttiler. Deklarasyon, İrlanda'nın yeniden birleşmesi taleplerinin, ve bunu barışçıl ve demokratik yollarla gerçekleştirme haklarının tanındığını göstermekteydi.

IRA VE SADAKATÇI ATEŞKESLERİ

Sinn Féin liderliğinin şiddet ve siyasi diyalog konusundaki görüşleri zaman içinde değişmiş ve IRA ateşkesin sağlanmasında merkezi bir rol oynamıştır. Adams 1983 yılında partinin başkanlığına seçilmiş ve partinin odağını kademeli olarak siyasi aktivizm ve katılım yönünde değiştirmiştir. O zamandan bu yana Sinn Féin'de silahlı mücadeleyi savunanlar ile İrlanda'nın siyasi yollar aracılığıyla yeniden birleşmesini savunanlar arasındaki güç dengesi sürekli olarak ikincisi lehine değişti. Daha belirgin bir eylem 1988 yılında Hume ve Adams'ın gizli görüşmeler başlatmasıydı. Hume, cumhuriyetçileri silahlı çatışmadan uzaklaştırmak ve ilgili tüm kilit aktörlerle birlikte barışçıl ve demokratik bir diyaloga yönlendirmek istiyordu. Hume-Adams görüşmeleri, liderlerin 1993 yılının Nisan ayında ortak bir bildiri yayınlayarak sorunun merkezinde yer alan tüm ilişkileri ele alacak bir çözüm bulma ihtiyacına dikkat çekmeleriyle kamuoyuna duyuruldu. Her iki lider de İrlandalıların kendi kaderini tayin etme hakkına dikkat çekmiş, ancak yeni bir anlaşmanın sadece adadaki farklı geleneklerin anlaşmaya bağlılığının sağlanması halinde mümkün olabileceğini belirtmişlerdir. Eylül ayında yapılan ikinci bir ortak açıklamada ise tüm tarafları kapsayan ve farklı geleneklerin çeşitliliğine saygı göstererek adanın bölünmüş halkları arasında bir anlaşmaya varılmasını sağlayacak bir barış sürecine yönelik girişim özetlenmişti.

1994 yılına gelindiğinde, şiddet olaylarına son vermesi için IRA üzerindeki baskı artmış durumdaydı. Downing Street Deklarasyonu, şiddetten vazgeçilmesi halinde siyasi katılıma giden bir yol önermekteydi. Kilit faktörlerden biri, Maliye Bakanlıkları dönemlerinden birbirlerini iyi tanıyan İrlanda Taoiseach'ı Albert Reynolds ile Birleşik Krallık Başbakanı John Major arasındaki güçlü güven ilişkisiydi. Albert Reynolds, IRA'nın ateşkesini sağlamanın müzakerelere ve çözüme giden yolda kritik bir adım olduğunu görmüştü. 1994 yılının Ocak ayında Sinn Féin'in İrlanda'daki ayağına (*Sinn Féin Ireland*) uygulanan yayın yasağı kaldırıldı ve 1993 yılının Ocak ayında İrlanda asıllı Amerikalıların güçlü desteğiyle ABD Başkanı seçilen ve gelişmekte olan barış sürecinde önemli bir aktör haline gelecek olan Bill Clinton Adams'a bir barış konferansında konuşma yapması için ABD'ye giriş vizesi verilmesini emretti. 1994 yılının Ağustos ayında Mayhew, Adams ve Sinn Féin Başkan Yardımcısı Martin McGuinness ile gizli bir toplantı yaptı. Tüm bu gelişmeler IRA üzerinde ateşkes ilan etme baskısını arttırdı. 31 Ağustos 1994 tarihinde, Britanya ve İrlanda hükümetleri arasındaki yoğun müzakereler ve bu hükümetlerin baskıları ile ABD hükümetinin sunduğu ek teşvikler sonucunda IRA askeri faaliyetlerini tamamen durdurduğunu açıkladı. Ateşkesin bir işareti olarak Reynolds, Hume ve Adams 6 Eylül tarihinde Dublin'de yapılan bir toplantının ardından kamuoyu önünde el sıkıştılar. IRA'nın ateşkesinin ardından İrlanda hükümeti, Sinn Féin'in de dahil olduğu Barış ve Uzlaş Forumu'nu (*Forum for Peace and Reconciliation*) kurdu. Kuzey ve Güney arasındaki bir dizi kapalı sınır yolu açıldı. Sinn Féin, İngiliz hükümetini temsil eden Kuzey İrlanda Ofisi ile bir toplantı gerçekleştirdi.

IRA'nın ateşkes ilan etmesiyle birlikte sadakatçi paramiliter gruplar ilgi odağı haline geldi. Bu gruplar 1990'ların başından bu yana UDA, UVF ve Kırmızı El Komando'dan oluşan Birleşik Sadakatçi Askeri Komutası (CLMC) adlı bir şemsiye yapı altında faaliyet gösteriyordu. CLMC üyeleri arasında bu paramiliter gruplardan isimlerin yanı sıra Ulster Demokratik Parti (UDP) ve İlerici Birlikçiler Partisi (PUP) gibi sadakatçi siyasi partilerden temsilciler de yer alıyordu. CLMC siyasi liderler ve uluslararası aktörlerin baskısı, şiddetin devam etmesinin faydasız olduğunun anlaşılması, ve IRA'nın faaliyetlerini durdurması üzerine, 13 Ekim 1994 tarihinde ateşkes ilan etti.

ÇERÇEVE BELGELERİ VE ORTAK BİLDİRİ

1995 yılına gelindiğinde, ateşkesler yürürlükte olmasına rağmen tüm tarafların katılacağı görüşmelerin temeli konusunda bir anlaşmaya varılamamıştı. Müzakere için bir başlangıç noktası olarak, Britanya ve İrlanda hükümetleri Şubat 1995'te barış sürecinin ilerlemesine yardımcı olmak amacıyla ele alınan sorunlar ve olası bir çözümün parametrelerine ilişkin ortak bir anlayışı yansıtan Çerçeve Belgeleri'ni yayınladılar (1994 yılının Aralık ayında Taoiseach Reynolds'ın yerini John Bruton devraldı). Bölüm I, *Kuzey İrlanda'da Hesap Verebilir Bir Hükümet için Çerçeve*, Birleşik Krallık hükümeti tarafından hazırlanmış olup, Bölüm II, *Anlaşma için Yeni Bir Çerçeve*, de Birleşik Krallık ve İrlanda hükümetleri tarafından hazırlanmış (a) İrlanda adası içinde ve (b) Birleşik Krallık ve İrlanda arasındaki ilişkiler için öneriler sunan ortak bir belgeydi.

Bölüm I, nispi temsil yöntemiyle dört ya da beş yıllık sabit bir dönem için seçilen yaklaşık 90 üyeden oluşan bir Kuzey İrlanda Meclisi; Kuzey İrlanda bakanlıklarının çalışmalarını denetlemek için bir meclis komiteleri sistemi, ve geniş bir konu yelpazesinde (ilerleyen zamanlarda daha fazla konuda Birleşik Krallık'tan yetki devrine olanak sağlayarak) yasama ve yürütme sorumluluğu öneriyordu. Tartışmalı yasalar için bir tür ağırlıklı çoğunluk veya bir baraj onayı gerekiyordu. Bölüm II ise, Birleşik Krallık ve İrlanda hükümetleri arasında ele alınması gereken temel konulara ilişkin ortak bir anlayışı ortaya koymuş ve bu hükümetler ile siyasi partileri, birbirine kenetli olan ve birbirini destekleyen kurumlar (Kuzey İrlanda'daki yapılar, Kuzey/Güney kurumları ve Doğu-Batı yapıları) üzerinde anlaşmaya taahhüt ettirmektedir. Buna ek olarak, Birleşik Krallık hükümeti 1920 tarihli İrlanda Hükümeti Yasası'nı değiştireceğini ya da yenileyeceğini teyit ederken, İrlanda hükümeti de anayasasını değiştirme niyetini yineliyordu. Sonuç olarak Çerçeve Belgeleri'nin en büyük önemi, gelişecek olan herhangi bir siyasi iki hükümetin ortaklaşa kabul ettiği bir gündeme oturtmasıydı.

Ancak Çerçeve Belgeleri ile kazanılan ivme, silahsızlanma konusunun Britanya tarafından gündeme getirilmesiyle ivme kaybetti. 1995 yılının Mart ayında Washington'a yaptığı bir ziyaret sırasında Mayhew, cumhuriyetçilerin esaslı müzakerelere katılımı için üç ön koşul sıraladı: (a) prensipte silahsızlanmaya niyetli olunduğunun gösterilmesi; (b) silahsızlanmanın pratikleri konusunda bir anlaşmaya varılması; ve en önemlisi, (c) yuvarlak masa görüşmeleri öncesinde bazı silahların fiilen ortadan kaldırılması. Bu koşullar daha sonra "Washington 3" olarak anılmaya başlandı. Son koşul Sinn Féin tarafından doğrudan reddedildi ve bir çıkmaza yol açtı. Bu hamle, Britanya Başbakanı'nın Britanya parlamentosundaki dar Muhafazakâr çoğunluğu korumak için birlikçi duyguları yatıştırma çabası olarak yorumlanmıştı.

Bu uzun süren çıkmazı aşmak için Britanyalı ve İrlandalı liderler 1995 yılının Kasım ayında bir Ortak Bildiri yayınlayarak (a) tüm tarafların katılacağı görüşmeler ve (b) silahsızlanma konularında paralel ilerleme kaydetmek üzere tasarlanmış iki ayaklı bir girişim ortaya koydular:

- (a) Siyasi Ayağı: İki hükümet, tarafları, birbirine kenetli üç katmanlı bir süreçte tüm ilgili ilişkileri kapsamlı bir şekilde ele alacak esaslı müzakerelerin temeli, katılımı, yapısı, formatı ve gündemi konularının ele alınacağı hazırlık görüşmelerine davet etme konusunda anlaştılar. Bu görüşmelerin gündemi açık olacak ve tüm tarafların müzakerelerin yapısı ve formatı ile ilgili her türlü konuyu gündeme getirmesine imkân tanıyacaktı. Tüm tarafların katılacağı müzakerelerde seçilmiş bir organın rol oynaması seçeneğine de değindiler.

- (b) Silahsızlanma Ayağı: İki hükümet, silahsızlanma konusunun bağımsız bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacak uluslararası bir organın kurulması konusunda mutabık kaldılar. Başkan Clinton tarafından İrlanda özel ekonomik danışmanı olarak atanan eski ABD Senatörü George Mitchell'in başkanlık edeceği bu organ (i) tam ve doğrulanabilir bir silahsızlanma için uygun ve kabul edilebilir bir yöntem belirlemek ve bu konuda tavsiyelerde bulunmak; ve (ii) bu tür silahlara sahip olanların silahsızlanmayı gerçekleştirmek için yapıcı bir şekilde çalışmaya yönelik belirgin bir taahhütlerinin olup olmadığını rapor etmekten sorumlu olacaktır.

Bill Clinton'ın 30 Kasım'da Kuzey İrlanda'yı ziyaret etmesiyle süreç bir ivme kazandı. İlk kez görevdeki bir ABD Başkanı bölgeyi ziyaret ettiği için bu son derece sembolik bir olaydı ve barış sürecinin güçlü bir şekilde desteklenmesi olarak yorumlandı.

Bu bölümü sonlandırmak amacıyla, burada ele alınan çeşitli belgelerin — Downing Street Deklarasyonu, Çerçeve Belgeleri vs. — önemi hakkında birkaç söz söylemek gerekmektedir: Bu belgeler daha sonra gerçekleşecek müzakerelerde, halihazırda üzerinde çalışılmış kavram ve düşünceler için bir tür temel altyapı teşkil ederek çok önemli bir rol oynadılar. Örneğin Downing Street Deklarasyonu, çatışmadan uzak, demokratik ve tamamen siyasi bir yolculuğun temelini oluşturacak esaslı ilkeleri ortaya koymaktadır. İki hükümet arasında Şubat 1995'te kabul edilen Çerçeve Belgesi, müzakerelerde çeşitli boyutlarıyla ele alınan sorunun niteliği ve sürdürülebilir bir anlaşmanın içermesi gereken unsurlar konusunda aralarında ortak bir anlayış oluşturmaya açısından özellikle kritik öneme sahipti. Daha sonra Belfast/Hayırlı Cuma Anlaşması (B/HC-A) ile sonuçlanan görüşmelerde bu ortak düşünce ve bu düşüncenin içerdiği kavramlar, aslında anlaşmanın üzerine inşa edilebileceği sağlam bir temel oluşturdu.

SİLAHSIZLANMA AYAĞI: ULUSLARARASI SİLAHSIZLANDIRMA ORGANI'NIN RAPORU

Mitchell'in başkanlığını yaptığı Uluslararası Silahsızlanma Organı (IBD) ilk raporunu 24 Ocak 1996 tarihinde yayımladı. IBD, raporu hazırlarken onlarca hükümet yetkilisi, siyasi lider, kilise yetkilisi, diğer kurum ve kuruluş temsilcileri ile toplumun çeşitli bireylerini sözlü ve yazılı olarak dinledi. Mitchell raporunda, silahsızlanmanın tarihten gelen güven eksikliğinin bir göstergesi olduğunu belirtti. Kalıcı bir barışın, acıya sebep olanlarla uzlaşmayı gerektirdiğini de sözlerine ekledi.

Kendilerine yöneltilen soruları incelemeye geçmeden önce IBD, tüm tarafların katıldığı müzakerelerde katılımcıların hangi ilkelere tam ve mutlak bağlılığını teyit etmesi gerektiğini şu şekilde özetlemiştir: (a) siyasi meselelerin demokratik ve yalnızca barışçıl yollarla çözülmesi; (b) tüm paramiliter örgütlerin tamamen silahsızlandırılması; (c) bu silahsızlanmanın bağımsız bir komisyonu tatmin edecek şekilde doğrulanabilir olması; (d) tüm tarafların müzakerelerinin gidişatı veya sonucunu etkilemek için güç kullanmak veya güç kullanma tehdidinde bulunmaktan kendi menfaatleri için vazgeçmesi ve başkalarının bu yöndeki her türlü çabasına karşı çıkması; (e) tüm tarafların katıldığı müzakerelerde varılan herhangi bir anlaşmanın şartlarına uymayı ve bu sonucun katılmadıkları herhangi bir yönünü değiştirmeye çalışırken demokratik ve yalnızca barışçıl yöntemlere başvurmayı kabul etmesi; ve, (f) 'cezalandırma' cinayetleri ile fiziksel şiddetin durdurulması, ve bu tür eylemlerin önlenmesi için etkili

adımlar atma çağrısında bulunulması. Bu ilkeler “Mitchell İlkeleri” olarak bilinmeye başlandı ve daha sonra müzakerelere giriş için bir kriter olarak tüm taraflarca benimsendi.

İlk soru (tam ve doğrulanabilir bir silahsızlanma için uygun ve kabul edilebilir bir yöntemin belirlenmesi ve tavsiye edilmesi) için IBD, silahsızlanmanın yöntemlerine ilişkin ana hatları belirlemiştir. Buna göre, silahsızlanma süreci (a) ne zafer ne de yenilgi anlamına gelmeli; (b) bağımsız bir komisyonun beklentilerini karşılayacak şekilde gerçekleşmeli; (c) silahların kamu güvenliğine katkıda bulunacak şekilde tamamen imha edilmesiyle sonuçlanmalı; (d) tamamen doğrulanabilir olmalı; (e) bireyleri kovuşturmayla maruz bırakmamalı; (f) karşılıklı olmalıdır. İkinci soruyla ilgili olarak (bu tür silahları elinde bulunduranların tam ve doğrulanabilir bir şekilde silahsızlanmanın sağlanması için yapıcı bir şekilde çalışacaklarına dair belirgin bir taahhütlerinin olup olmadığının rapor edilmesi) IBD, tüm tarafların katılacağı müzakere sürecinin bir parçası olarak belirgin taahhütlerin bulunduğu sonucuna varmıştır; ancak bu taahhüt, bu tür müzakerelerden *önce* silahsızlanmayı içermemekteydi. Her iki tarafın argümanlarını gözden geçirdikten sonra IBD bir uzlaşma yaratma çabası olarak, tüm tarafların katılacağı müzakere sürecinin önce veya sonrasında değil, tam da müzakereler *sırasında*, *kısmi* silahsızlanmanın gerçekleşeceği bir yaklaşımı değerlendirmeyi önermiştir. Son olarak IBD, paramiliter güçler tarafından potansiyel kurbanların hedef alınmasına son verilmesi, kayıp kişiler hakkında bilgi verilmesi ve daha önce evlerinden tehdit yoluyla çıkarılanların geri dönmesinin sağlanması gibi diğer güven artırıcı önlemlere (CBM) ihtiyaç duyulduğu sonucuna varmıştır. En önemlisi de IBD, geniş çapta kabul edilebilir bir seçim sürecinin, üç katmanlı yapı içerisinde ve uygun bir yetkilendirme ile, güven inşasına katkıda bulunabileceğini öne sürmüştür.

Mitchell'in tavsiyeleri Britanya hükümeti ve David Trimble'ın liderlik yapmaya başladığı UUP tarafından çoğunlukla kabul edildi. Ancak Major, Mitchell İlkeleri ve seçim fikrini raporun bütünü içinden ayırdı ve raporun silahsızlanmanın zamanlamasına ilişkin önerisini kabul etmeyi reddetti. Tüm partilerin katılacağı müzakereler *öncesinde* paramiliter güçlerin silahsızlanmaya başlamasında ısrar etti ve bu da sürecin durma noktasına gelmesine neden oldu. Ayrıca, eğer silahsızlanma gerçekleşmezse, seçimler yoluyla tüm tarafların katılacağı müzakereler için demokratik bir yetkilendirme sağlanmasının, müzakereleri gerçekleştirmek için gerekli güveni yaratmak adına uygun bir alternatif sunduğunu savundu. Esasen seçim, müzakereler için bir giriş mekanizması oluşturacaktı.

Major'ın kararları çok sayıda İrlandalı milliyetçi arasında endişe yarattı; kapsayıcı müzakereler yönündeki ısrarlı çağrılarına rağmen Sinn Féin özellikle umutsuzluğunu dile getirdi. Muhafazakar hükümetin, Avam Kamarası'ndaki tehlikede olan çoğunluğunu korumak için UUP'ye bel bağladığı yönünde bir algı oluşmuştu. Sonuç olarak Sinn Féin, Mitchell'in raporunda belirtilen tavsiyelerin göz ardı edildiğine dair yaygın bir inanca sahip olmuştu. Buna ek olarak, ateşkesten bu yana IRA, Major hükümetinin kaygılarını ele almada ya isteksiz, ya da yetersiz olduğuna inanıyordu. Söz konusu gelişmelerle birlikte güçlenen bu duygular, IRA'nın 9 Şubat'ta ateşkesi sonlandırmasına neden oldu. IRA tarafından eyleme geçirilen yeni şiddet olayları karşısında Britanya ve İrlanda hükümetleri, Sinn Féin ile tüm iletişimi kesmeyi seçti.

SIYASİ AYAK: SEÇİMLER VE FORUM

Silahsızlanma ayağı halen çıkmazda olduğu için tüm dikkatler siyasi ayağa çevrilmişti. Major ve Bruton 28 Şubat'ta yayınladıkları ortak bildiride, tüm partilerin katılacağı müzakerelerin başlaması için 10 Haziran tarihini belirlediklerini ve seçim sürecinin tasarlanması için Kuzey İrlanda'daki siyasi partiler arasında yoğun istişareler başlatacaklarını duyurdular. Bir dizi istişarenin ardından Britanya Parlamentosu, 1996 Kuzey İrlanda (Müzakerelere Giriş, vs.) Yasası'nı (1996 Yasası) kabul etmiş ve seçimlerin formatı ile daha sonra resmi olarak Kuzey İrlanda Siyasi Diyalog Forumu (Kuzey İrlanda Forumu) adıyla anılacak bir forumun yapısını ve işlevlerini belirlemiştir.

Seçimlerle ilgili olarak 1996 Yasası, 18 seçim bölgesinin her birinden beş delege seçilmesini, ayrıca Kuzey İrlanda'nın tamamı için fazladan 20 delege (en çok oy alan on partinin her birinden iki delege) olmak üzere toplam 110 delege seçilmesini öngörüyordu. Seçmenler oy pusulasında tercih ettikleri parti için tek bir oy kullanacak ve parti temsilcileri her seçim bölgesinde partinin aldığı oy oranına göre seçilecekti. Delegeler, müzakerelere paralel olarak çalışacak ancak müdahale etme yetkisi olmayan Kuzey İrlanda Forumu'nu oluşturacaklardı. Kuzey İrlanda Forumu müzakerelerin yapılmadığı günlerde düzenli olarak toplanacak ve amacı Kuzey İrlanda içindeki ilişkilerle ilgili konularda diyalog ve karşılıklı anlayışı güçlendirmek olacaktı. Kuzey İrlanda Forumu'nun herhangi bir yasama, yürütme veya idari işlevi bulunmayacak ve sadece görüşlerin teatisini sağlayan bir işlevi olacaktı. Kuzey İrlanda Forumu'nun süresi seçimden sonra on iki ay olacak ve Kuzey İrlanda'dan Sorumlu Devlet Bakanı bu süreyi oniki aya kadar uzatma yetkisine sahip olacaktı.

Kuzey İrlanda Forumu'nda sandalye kazanan başarılı partiler daha sonra delegeler arasından müzakerelere temsilci göndermeye davet edileceklerdi. Ancak bu türden bir davet Kuzey İrlanda'dan Sorumlu Devlet Bakanı'nın takdirine bağlı olacaktı ki bu da esasen şiddete karışan tarafları müzakerelerin dışında tutmayı amaçlayan bir şarttı. Britanya ve İrlanda hükümetleri 15 Mart'ta tüm tarafların katılacağı esaslı müzakereler için temel kuralları (esas, katılım, yapı, format ve gündem gibi konulardaki kurallar) yayımladılar.

Seçimler 30 Mayıs 1996 tarihinde %65 katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Kuzey İrlanda Forumu'nun sandalyeleri aşağıdaki gibi dağılım göstermiştir: UUP (30), SDLP (21), DUP (24), Sinn Féin (17), Alliance (7) ve Birleşik Krallık Birlikçi Partisi (UKUP) (3). Ayrıca PUP, UDP, Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu (NIWC) ve İşçi Koalisyonu'na da en çok oy alan on parti içinde yer almaları nedeniyle 2'şer sandalye verilerek küçük partilerin daha fazla temsil edilmesi sağlanmıştır. NIWC 1996 yılında Katolik akademisyen Monica McWilliams ve Protestan sosyal hizmet uzmanı Pearl Sagar tarafından kurulmuştu. Mezhepçi olmayan partinin temel amacı, seçimlerde cinsiyet dengeli parti listelerinin olmaması nedeniyle kadınların barış sürecinde söz sahibi olmasını sağlamaktır. Öte yandan PUP ve UDP, sadakatçi paramiliter gruplarla bağlantıları olan küçük partilerdi. Tıpkı Sinn Féin'in cumhuriyetçi cephede yer alması gibi, bu partiler aracılığıyla sadakatçilerin barış anlaşması için desteğini almak herhangi bir başarı şansı elde edebilmek adına çok önemliydi. İşçi Koalisyonu, işçi ve sosyalist gruplardan oluşuyordu ve müzakerelerde sendikacılığın da temsil edilmesi önemliydi.

Bu geniş kapsayıcılık düzeyi birden fazla seçmen tabanına ve kaygılara ses vermiştir. Aynı zamanda doğası gereği, görüşmelerin sonucunu sahiplenme duygusunu da arttıracaktı. Müzakerelerin çok

partili yapısı, iki büyük partiden daha fazlasını içermesi beklenen yeni oluşturulacak kurumların olası yapısıyla uyumluydu.

Yapı taşları: usul üzerine müzakereler ve açılış genel kurulu

1998 yılının Nisan ayında B/HC-A'nın imzalanmasıyla sonuçlanan çok taraflı müzakereler 1996 yılının Haziran ayında başlamıştı. İlerlemenin önünde çeşitli zorluklar vardı - müzakereler ilk başta usule ilişkin kurallar ve müzakerelerin yapısı üzerinde yoğunlaştı. Süreç, yeni liderlerin Britanya (Tony Blair) ve İrlanda'da (Bertie Ahern) devreye girmesi ve Uluslararası Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu'nun kurulmasını kolaylaştırmaları, usul kuralları ve kapsamlı müzakere gündeminin üç katman çerçevesinde kabul edilmesi, ve IRA'nın ateşkesi yeniden tesis ederek Sinn Féin'in görüşmelere katılmasının önünü açmasıyla ivme kazandı.

ZORLU BİR BAŞLANGIÇ: USUL HAKKINDA ANLAŞMAZLIKLAR

10 Haziran 1996'da çok partili müzakerelerin ilk oturumu Stormont'ta yapıldı, Sinn Féin IRA tarafından yeniden başlatılan şiddet eylemleri nedeniyle davet edilmedi - her iki hükümet de 1994 yılının Ağustos ayında uygulanan ateşkesin kesin olarak yeniden tesis edilmesini talep etmekteydiler. Kuzey İrlanda Forumu da ilk kez 14 Haziran 1996'da Belfast'ta toplandı ve Sinn Féin, izledikleri politika nedeniyle toplantıya katılmayı reddetti. Zorlu bir başlangıç oldu: Birlikçi partiler, Britanya ve İrlanda hükümetlerinin temel kuralları belirlemesinden ve kendilerine danışmadan üç bağımsız oturum başkanı atamasından memnun değildiler. UUP, DUP ve UKUP hem temel kuralları, hem de eski ABD Senatörü George Mitchell'in kıdemli bağımsız oturum başkanı olarak atanmasını reddettiler. Sonunda iki hükümet, sürecin taraflarının usul kurallarını kendilerinin müzakere edip kararlaştırması konusunda anlaştılar. Dolayısıyla müzakereler başlangıçta esasa değil, usule ilişkin noktalara odaklanmıştı.

Tartışmalar, bağımsız oturum başkanlarının yetkileri; tarafların veto ile karşılaşmadan sorunları gündeme getirme hakları; ateşkes halindeki paramiliter gruplarla ilişkili tarafların dahil edilme ilkesi; Sinn Féin'in katılımı için silahsızlanmanın bir ön koşul olup olmayacağı, ve uzlaşının sağlanamadığı durumlarda kararlara varabilmek için bir mekanizma kurulması gibi çeşitli kilit noktalar etrafında dönüyordu. Bu ilk müzakereler sırasında yerleşik kurallar yoktu, ancak Mitchell müzakereleri ilgili tüm tarafların güven ve itimadını kazanarak sorunsuz bir şekilde yürütmeyi başardı. Usul kurallarına ilişkin müzakerelerde, herhangi bir karar ancak "yeterli mutabakat", yani birlikçi ve milliyetçi her toplumun temsilcilerinin çoğunluğunun anlaşması halinde kabul edilecekti.

Neredeyse iki ay süren müzakerelerin ardından 29 Temmuz'da müzakereler için Usule İlişkin Kurallar (UiK) üzerinde anlaşmaya varıldı. Kuralların kabul edilmesi, başlangıçta öngörülenden daha önemli bir

dönüm noktasına işaret ediyordu; Turuncu Tarikat (*Orange Order*) yürüyüşleriyle ilgili krizlerin damgasını vurduğu ve SDLP'nin Kuzey İrlanda Forumu'ndan istifasına yol açan çalkantılı bir yaz döneminin sonrasına denk gelmişti. Bu gelişmeyle birlikte müzakerelere yaz arası verildi.

USUL KURALLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Müzakerelerin Yapısı ve Katılım

Sorunun bir egemenlik/kimlik tartışmasından üç farklı katman altında ele alınacak bozulmuş ilişkiler meselesine dönüştürülmesi, 1991-92'deki Brooke/Mayhew görüşmelerinden itibaren müzakere yapısının temelini oluşturmuştu. UİK'in 3. kuralına göre müzakereler beş format altında gerçekleştirilecekti: Genel Kurul, Birinci Katman, İkinci Katman, Üçüncü Katman ve İş Komitesi.

- *Birinci Katman*, yeni kurumlar ile Westminster Parlamentosu arasındaki ilişki de dahil olmak üzere, Kuzey İrlanda'daki ilişkileri kapsayacaktı. Müzakereler, İngiliz Hükümeti ile Kuzey İrlanda'daki siyasi partileri arasında gerçekleşecekti. Müzakerelerde oturumlara İngiliz Hükümeti başkanlık edecekti. Müzakereler Belfast'taki Castle Buildings'de yer alacaktı.
- *İkinci Katman*, İrlanda adası içindeki ilişkileri kapsayacaktı. Mitchell, General de Chastelain ve Holkeri müzakerelerde birlikte oturum başkanı olarak yer alacaktı. Müzakereler İş Komitesi tarafından kararlaştırılan zamanlarda Belfast, Dublin ve Londra'da gerçekleştirilecekti.
- *Üçüncü Katman*, Britanya ve İrlanda Hükümetleri arasındaki ilişkileri kapsayacaktı. Müzakereler iki hükümet arasında yapılacaktı. Her iki hükümet de müzakerelere ortaklaşa oturum başkanlığı yapacak ve toplantıların nerede yapılacağını belirleyeceklerdi.

Bu üç format, ilişkilerin *bütünü* ile birlikte *tüm konuların* ele alınmasını, ve *ilgili tüm aktörlerin ilgili katmanda* temsil edilmesini sağlayan bir müzakere yapısı sağladıkları için kilit öneme sahipti.

Senatör Mitchell Genel Kurul'da, General de Chastelain de İş Komitesi'nde oturum başkanlığı yapacaktı. Başbakan Holkeri ise Genel Kurul, İkinci Katman ve İş Komitesi için yedek oturum başkanı olacaktı. Birinci ve Üçüncü Katman hariç, diğer tüm formatlardaki müzakerelerde iki hükümet ve Kuzey İrlanda'daki siyasi partiler yer alacaktı. Birinci Katman ile ilgili olarak, Britanya Hükümeti İrlanda hükümetini bilgilendirecek ve Birinci Katman katılımcıları tarafından belirlendiği üzere, bu format altındaki müzakerelerin durumu hakkında rapor sunacaktı. Üçüncü Katman ile ilgili olarak, Kuzey İrlanda'daki siyasi partileri bilgilendirmek ve onlara danışmak amacıyla iki hükümet ayrıca (a) siyasi partilerin (her siyasi partinin müzakere ekibinden en fazla üç üyenin katılımıyla) bilgilendirileceği ve uygun olduğu takdirde müzakerelerdeki ilerleme hakkında onlara danışılacağı, ve Üçüncü Katman konularına ilişkin görüş ortaya koyabilecekleri düzenli toplantılar yapılmasını sağlayacak; ve (b) Üçüncü Katman konularının daha fazla tartışılması için talepleri halinde siyasi partilerle bir araya gelecekti. Her bir siyasi parti ayrıca, görüşülmekte olan konular hakkında hükümetlerden biri veya her ikisi ile görüşme, ve kendi görüşlerini sözlü veya yazılı olarak iletme hakkına sahipti.

UİK'in 5. kuralı uyarınca, başka komiteler ve alt komitelerin kurulması da öngörülmüştü. Nihayetinde (a) Silahsızlanma düzenlemeleri ve (b) mahkumlara muamele, fırsat eşitliği, kültür ve dil, ekonomik kalkınma ve insan hakları gibi CBM'leri değerlendirmekle görevli alt komiteler kurulmuştu. En zor ve

duygusal konuların bazılarının alt komitelere havale edilmesi tesadüf değildi. Katılımcıların üzerinde birlikte çalışmayı en zor bulacakları konuların ana başlıklardan ayrılmasına yardımcı oldu. Bu iki alt komitede genellikle nihai düzenlemeler yapılmamış, ancak çözümden sonra harekete geçmek üzere belli konular bir kenara bırakılmıştı.

İş Komitesi her delegasyondan en fazla iki temsilciden oluşacak ve müzakerelerin ilerleyişi ile usulü koordine edecek, öncelikle çözülmemiş usul konularını ele alacaktı. İş Komitesi başkanlara sorumluluklarını günlük olarak yerine getirmeleri konusunda tavsiyelerde bulunacak ve heyetler ile başkanlar arasındaki iletişimi kolaylaştıracaktı. İş Komitesi kendi toplantılarının yerini kendi belirleyecekti.

Müzakerelerin Sırası

Müzakerelerde bir Açılış Genel Kurulu düzenlenecekti. Bu toplantının tamamlanmasını takiben, UiK'in 11. kuralı, ilgili oturum başkanlarının üç katmanlı müzakere toplantılarını aynı gün yapmalarını, ve sırayla değil, paralel olarak ilerlemelerini öngörmekteydi. Her ne kadar katmanlar "birbirine kenetli" olsa da, etkin bir şekilde birbirlerinden bağımsız olarak gerçekleşmekte ve birindeki ilerleme diğerindeki ilerlemeye bağlı olmamaktaydı. Bu tasarım unsuru, katılımcıların diğer katmanlardaki ilerlemelere fazla takılmadan sadece kendi katmanlarına odaklanmalarına yardımcı olmuş ve her bir katmandaki katılımcılar kendi katmanları içinde anlaşmaya varmaya odaklandıkları için esneklik ve uzlaşmaya yönelik olanak sağlanmıştı. Amaç, tüm bileşenlerin daha sonra nihai ve kapsamlı bir anlaşmada bir araya getirilmesiydi. UiK'in 36. kuralı uyarınca müzakereler, müzakerelerde bir bütün olarak her şey üzerinde anlaşmaya varılana kadar hiçbir konuda nihai olarak anlaşmaya varılamayacağı ilkesine göre yürütülecekti.

Gündem Belirleme

UiK'in 17. kuralına göre, çeşitli formatlardaki müzakereler, Açılış Genel Kurulu'nda mutabakatla kabul edilecek olan ve bir bütün olarak müzakereler için kapsamlı bir gündem temelinde yürütülecekti. Katılımcılar, bu kapsamlı gündemi anlaşma yoluyla geliştirme veya iyileştirme hakkına sahipti. Herhangi bir katılımcının kendisini ilgilendiren önemli herhangi bir konuyu gündeme getirme ve endişeleriyle ilgili söz alma hakkı veto edilemeyecekti. UiK'in 19. kuralına göre müzakerelerin her toplantısının gündemi, ilgili formattaki genel gündeme uygun olarak ve İş Komitesi'nin tavsiyeleri dikkate alınarak oturum başkanı tarafından sunulan öneriler temelinde katılımcılar tarafından belirlenecekti.

Mitchell İlkeleri

Müzakerelerde temsil edilen tüm taraflar Mitchell İlkeleri'ni kabul ettiler. UiK'in 29. kuralı da süreç boyunca Mitchell İlkeleri'ne uyulmasının güvence altına alınmasını öngörüyordu. Buna göre, müzakereler sırasında bir katılımcının Mitchell İlkeleri tarafından ortaya konan demokrasi ve şiddetsizlik ilkelerine açıkça aykırı davrandığı gerekçesiyle artık müzakerelerde yer alma hakkına sahip olmadığına dair bağımsız oturum başkanlarına resmi bir beyanda bulunulması halinde, başkanlar tüm

katılımcılara bu durumla ilgili bilgilendirme yapacak ve katılımcıların görüşleri dikkate alınarak iki hükümet tarafından gerekli işlem yapılacaktı.

Karar Alma – Yeterli Mutabakat

UiK'in 30. kuralı, müzakereler konsensüs temelinde yürütüleceğinden, karar alma için oybirliğinin gerektiğini öngörmekteydi. Ancak, oybirliği sağlanamaması halinde, başkan şu yollardan biri ya da tümünü izleme konusunda takdir yetkisine sahipti: (a) mutabakat sağlayacağına inandığı bir çözümü ortaya koymak amacıyla katılımcılara danışmak; ve/veya, (b) katılımcıları, her iki hükümetin (ya da Birinci Katman meseleleri söz konusu olduğunda sadece Britanya Hükümeti'nin) adaylarının da yer alacağı geniş temsil gücüne sahip bir çalışma grubu oluşturmaya davet etmek; ve/veya, (c) katılımcıların onayıyla, üzerinde mutabık kalınan bir uzmanlar grubuna konuyu danışmak üzere havale etmek, ve yine mutabık kalınan belirli bir süre içinde bu uzmanlar grubundan bir rapor talep etmek. Ancak, bu yolların sonuçsuz kalması ve hâlâ oybirliği sağlanamaması halinde başkanın, önerinin *yeterli mutabakat* ile onaylanmış addedilerek müzakerelerin ilerlemesini teklif etme yetkisi vardı.

Bu yaklaşım, Güney Afrika müzakerelerinde kullanılan formülden esinlenmişti. Beş formattan herhangi birinde alınan tüm kararlar için yeterli mutabakat ilkesi kullanılacaktı. UiK'in 34. maddesine göre, bir önerinin:

- (a) birlikte ele alındığında, Kuzey İrlanda'daki son seçimde oyların çoğunluğunu elde etmiş ve
- (b) aralarında sırasıyla Kuzey İrlanda'daki hem birlikçi, hem de milliyetçi toplulukların çoğunluğunu temsil eden ve
- (c) aynı zamanda katılımcı siyasi partilerin çoğunluğunu oluşturan katılımcı siyasi partiler tarafından desteklenmesi halinde yeterli mutabakat sağlanmış sayılacaktı.

Birinci Aşama haricinde, yeterli mutabakatın sağlandığının kabul edilmesi için hem İngiliz, hem de İrlanda hükümetlerinin söz konusu öneriyi onaylaması gerekmektedir. Oybirliği ya da yeterli mutabakatın sağlanmasının mümkün olmadığı durumlarda, oturum başkanları katılımcılarla istişare ederek anlaşmaya varılmasının önündeki engelleri kaldırmaya çalışacak ya da katılımcıların mutabakatıyla gündemdeki bir sonraki maddeye geçmeye karar verebilecekti.

Açılış Genel Kurulu

Yaz arasının ardından görüşmeler 9 Eylül'de yeniden başladı. Açılış Genel Kurulu hâlâ oturum halindeydi (üç katmanlı formatı kullanmaya henüz geçilmemişti) ve görüşmeler IRA şiddeti ile Sinn Féin'in görüşmelere katılma potansiyeli ile bağlantılı olarak silahsızlanma konusu, ve usul ile ilgili diğer düzenlemelere odaklanmıştı. Açılış Genel Kurulu, masaların büyük bir kare şeklinde düzenlendiği bir salonda gerçekleştiriliyordu. İki hükümet ve bağımsız oturum başkanları karenin üst kısmında oturuyordu. Siyasi partiler için oturma planı alfabetik olarak düzenlenmişti ve onlara da bu düzen içinde ve mikrofon aracılığıyla görüşlerini sunma olanağı sunulmuştu. Büyük siyasi partilere üçer müzakere koltuğu, küçük partilere ikişer müzakere koltuğu ve tüm partilere de destek için üç kişi hakkı verilmişti. İki hükümetin her biri üç müzakere koltuğu ve beş destekçi ile temsil edilmekteydi. Üç bağımsız oturum başkanına ayrıca her biri beş kişiden oluşan bir personel ekibi yardımcı oluyordu, ve

kamu hizmeti tarafından görevlendirilen not tutucular da onların denetimi altında çalışıyordu. Tüm bunlar büyük toplantıların gerçekleşmesine neden oluyordu. Ancak ilerleme sağlanmasını engelleyen toplantıların büyüklüğü değildi.

Birlikçiler, esaslı müzakerelerin ancak silahsızlanma konusunda tatmin oldukları zaman başlayabileceği konusunda ısrarcıydılar. 1997 yılının ilk aylarında müzakerelerdeki ilerleme yavaştı ve IRA'nın şiddet olayları bu ilerlemeyi sıklıkla gölgede bırakıyordu. Partiler aynı zamanda 1997 yılının Mayıs ayında yapılacak seçimlerde Birleşik Krallık hükümetinde meydana gelebilecek olası bir değişiklik konusunda da ihtiyatlı davranıyorlardı. 5 Mart'ta görüşmeler, Paskalya tatili nedeniyle ve partilerin Birleşik Krallık'ta yapılacak genel seçimlere katılmasına izin verilmesi amacıyla 3 Haziran'a değin ertelendi.

YENİ BİR RÜZGAR: BLAİR VE AHERN / IRA ATEŞKESİ

Birleşik Krallık'ta genel seçimler 1 Mayıs 1997 tarihinde gerçekleştirildi ve İşçi Partisi Westminster'da önemli bir çoğunluk sağlayarak iktidara geldi. İşçi Partisi lideri Tony Blair Başbakan olurken, Marjorie (Mo) Mowlam da Kuzey İrlanda'dan Sorumlu Devlet Bakanı olarak atandı. 26 Haziran 1997'de Fianna Fáil'in lideri Bertie Ahern İrlanda'nın yeni Taoiseach'i oldu. İngiltere'de güçlü bir İşçi Partisi hükümetinin, İrlanda'da ise Mary Hareny liderliğindeki İlerici Demokratlar Partisi ile koalisyon halinde bir Fianna Fáil hükümetinin seçilmesiyle meydana çıkan güçlü liderlik enerjisi, barış sürecine yeni bir soluk getirmişti.

16 Mayıs tarihinde Belfast'a önemli bir ziyaret gerçekleştiren Blair, hükümetinin barış görüşmelerine bağlılığını teyit eden ve aynı zamanda birliğin korunmasını garanti eden kararlı bir konuşma yaparak sadakatçilerin ateşkesini cesaretlendirdi. Aynı zamanda Blair, hükümet yetkililerinin Sinn Féin temsilcileriyle temas kuracağını açıklayarak Sinn Féin'i siyasi sürece dahil etmek için harekete geçti. Kanlı Pazar'la ilgili daha sonra Saville Soruşturması olarak da bilinen bağımsız bir soruşturma yapılmasını önerdi. Öte yandan Adams ile McGuinness Westminster'a seçildi, ve Sinn Féin İrlanda Parlamentosu'nda bir sandalye elde ederek partinin siyasi güvenilirliğini arttırdı. 1997 yılının Temmuz ayında Hume ve Adams, adil ve kalıcı barışa giden tek yolun kapsayıcı müzakerelerden geçtiğini vurgulayan bir başka ortak bildiri yayınladılar. Siyasi ortamın değerlendirilmesinin ardından IRA 20 Temmuz 1997 itibarıyla askeri operasyonları tamamen durdurduğunu ilan etti. Sinn Féin'in Eylül ayında görüşmelere katılması, IRA'nın ateşkese bağlılığını göstereceği altı haftalık bir süreye bağlıydı. Sonunda Mowlam, IRA'nın son ateşkes kararını yeterince uygulamış olması nedeniyle, 9 Eylül'de Mitchell İlkeleri'ni imzalayan Sinn Féin'in Stormont'taki çok partili görüşmelere katılabileceğini açıkladı. Görüşmeler 15 Eylül'de yeniden başladı ancak DUP ve UKUP müzakerelerden ve Kuzey İrlanda Forumu'ndan çekildi. UUP, UDP ve PUP bir hafta süren müzakerelerin ardından görüşmelere yeniden katıldı. Bu durum, barış sürecinin geri kalanında birlikçi cephe içinde kalıcı bir bölünmeye dönüştü.

ESASLI MÜZAKERELERİN ÖNÜNDEKİ ENGELLERİN KALDIRILMASI: SİLAHSIZLANMA VE CBM'LER

Silahsızlanma konusu görüşmelerin ilerlemesini engelleyen önemli bir tartışma unsuru olmaya devam ediyordu. 1997 yılının Şubat ayında İrlanda ve Birleşik Krallık parlamentoları silahsızlanmaya ilişkin yasaları kabul etti (İrlanda'da 1997 tarihli Silahsızlanma Yasası ve Birleşik Krallık'ta 1997 tarihli Kuzey İrlanda Silahsızlanma Yasası) ve her iki yasa da iki hükümet arasında varılacak mutabakatla kurulacak bir komisyona atıfta bulundu. Seçimlerin ardından İngiliz ve İrlanda hükümetleri 25 Haziran'da bir atılımın önünü açmak için Silahsızlanma Belgesi'ni yayımladılar. Öneriler büyük ölçüde IBD'nin raporundan alınmıştı ve bu raporda silahsızlanma konusunun esaslı siyasi müzakerelerle eş zamanlı olarak ele alınması tavsiye ediliyordu. Bunun da silahsızlanma çabalarını kolaylaştırmak, gözlemlemek, izlemek ve doğrulamakla görevli bağımsız bir komisyon kurularak gerçekleştirilebileceği öneriliyordu. Eşzamanlı olarak, Genel Kurul'da sırasıyla silahsızlanma ve diğer CBM'lerle ilgili gelişmelerle ilgilenen iki alt komitenin oluşturulması önerildi. 26 Ağustos'ta iki hükümet arasında Uluslararası Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu (IICD) anlaşması imzalandı ve amacı IBD'nin raporu doğrultusunda silahsızlanmayı kolaylaştırmak olan Uluslararası Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu böylelikle kuruldu. General John de Chastelain, IICD'nin başkanı olarak tayin edildi.

24 Eylül'de, bir yılı aşkın bir sürenin ardından Açılış Genel Kurulu'nu resmen sona erdiren ve üç katmanlı esaslı müzakereleri başlatan bir Usul Önergesi kabul edildi. Bu önergeyle Genel Kurul, Uluslararası Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu'nun kurulmasını memnuniyetle karşılamış ve rolünü yerine getirebilmesi için onunla yapıcı bir şekilde çalışmayı taahhüt etmiştir. Daha da önemlisi Genel Kurul, müzakerelerin tüm katılımcılarından oluşacak, Genel Kurul'a düzenli şekilde rapor verecek ve Genel Kurul başkanı tarafından yönetilecek iki alt komite kurulmasını kabul etmiştir:

- Silahsızlanma İrtibat Alt-Komitesi: IBD'nin raporunda belirtildiği şekliyle silahsızlanmanın tüm yönlerinin uygulanmasına yardımcı olmak.
- CBM'lere ilişkin İrtibat Alt-Komitesi: IBD'nin raporunda yer alan, CBM'lere ilişkin tüm hususların uygulanmasına yardımcı olmak.

Usul Önergesi ayrıca müzakereler için kapsamlı bir gündem (UUP, SDLP ve Alliance tarafından ortaklaşa önerilen) kabul etmiş ve üç katmanlı müzakereleri başlatmıştır.

Anlaşmaya varmak: esaslı müzakereler ve referandum

Esaslı konulara ilişkin müzakereler, şiddetin tırmandığı bir ortamda, 1997 sonbaharında başlatılmıştı. Sürece yardımcı olmak amacıyla Britanya ve İrlanda hükümetleri anlaşma başlıkları önerdiler. Taraflar çeşitli stratejiler kullanarak Mitchell tarafından belirlenen süre içerisinde yoğun müzakereler yürütmüş ve nihayetinde 10 Nisan 1998 tarihinde bir anlaşmaya vardılar. Anlaşmanın hem Kuzey İrlanda hem de İrlanda'da referandum yoluyla onaylanması gerekmektedir.

ESASLI GÖRÜŞMELER BAŞLIYOR

Esas konulara ilişkin müzakereler 7 Ekim tarihinde resmen başlamış oldu. Müzakereler üç katmanda da paralel olarak yürütüldü. Oturum başkanları eşgüdümlü bir yaklaşım benimsedi: Her katman için haftada bir kez toplanılarak her bir gündem maddesi sırayla ele alındı. Taraflar, ilgili gündem maddelerine ilişkin pozisyonlarını özetleyen belgeler sunmaya teşvik edildi ve bu belgeler daha sonra konulara derinlemesine girilmeden tartışıldı. Sıklıkla "gündemde gezinmek" adıyla anılan bu süreç boyunca pek bir ilerleme kaydedilemedi. Tartışmalar genellikle potansiyel uzlaşma alanlarından ziyade anlaşmazlık alanlarına odaklandı. Bununla birlikte, taraflar diğerlerinin belirli konulardaki "kırmızı çizgilerini" anlamaya başlamış olmaları müzakere sürecinde ileriye doğru atılmış bir adım olarak da sayılmaktaydı. Müzakerelerin formatı da incelenmiş ve taraflar büyük grup oturumlarının getirdiği kısıtlamaların da farkına varmışlardı. Sonunda, her bir taraftan iki temsilcinin yer aldığı, Genel Kurul'un çatısı altında yer alan daha küçük alt-gruplar oluşturuldu, ve bu daha kompakt format için ana konferans salonunun yanında ayrı bir oda tahsis edildi.

Ancak, bir sonraki yıl ayrıntılı müzakereleri kolaylaştıracak kapsamlı bir temel konular listesi ve format oluşturma çabası Noel tatili öncesinde yetersiz kaldı. Aralık ayında Sinn Féin liderliği Blair ile bir araya gelerek bir Sinn Féin lideri ile Britanya Başbakanı arasında üç çeyrek yüzyıldan sonra ilk kez bir görüşme gerçekleştirmiş olsa da, birlikçiler Sinn Féin ile doğrudan temas kurmayı reddederek bunun yerine Dayton benzeri yakınlaşma görüşmelerini (*proximity talks*) tercih ettiler. Hem birlikçi, hem de cumhuriyetçi cepheler görüşmelere devam edip etmeme konusunda kendi içlerinde bölünmeler yaşadı. Cumhuriyetçi hareket içerisinde izlenecek politika ve taktikler ile ilgili gerilimler yaşandığına inanılıyordu. Özellikle UUP, üyelerinden büyük bir grubun görüşmelerden çekilme çağrısı yapması nedeniyle birlikçi cephe tarafından ciddi bir baskı altına alındı. Bu iç baskıya, süreci çoktan terk etmiş olan Paisley'nin DUP ve UKUP'undan gelen yüksek sesli bir dış muhalefet de eklenmişti. 23 Aralık tarihinde çok partili görüşmeler önemli bir ilerleme kaydedilmeden Noel tatili için ertelendi.

ŞİDDET OLAYLARINDA ARTIŞ

Bir yol haritası üzerinde anlaşmaya varılamaması, paramiliter faaliyetler ile mezhepçi cinayetlerin yeniden canlandığı bir döneme denk gelmişti. IRA veya CLMC ateşkeslerine uymayan sadakatçi (Sadakatçi Gönüllüler Gücü [*Loyalist Volunteer Force*] gibi) ve cumhuriyetçi (İrlanda Ulusal Kurtuluş Ordusu, Sürekli IRA [*Continuity IRA*] veya Gerçek IRA [*Real IRA*] gibi) ayrılık yanlısı gruplar şiddet uygulamaya devam etti. UDP, yakın ilişkili bir sadakatçi paramiliter grup tarafından uygulanan ve Mitchell İlkeleri'nin ihlali anlamına gelen şiddet olayları nedeniyle müzakerelerden ihraç edilmekle karşı karşıya kaldı. Aynı şekilde Sinn Féin de polis istihbaratının Belfast'taki iki cinayetten IRA'yı sorumlu tutması üzerine müzakerelerden ihraç edilme ihtimaliyle karşılaştı. Her iki ihraç da kısa sürmüş ve her iki taraf da masaya dönmüş olsa da, bu ihraçlar müzakerelerdeki gerilimi daha da arttırdı. Üç yıldan fazla süren asgari düzeydeki şiddet olaylarının ardından, 1998 yılının başlarında ölüm ve şiddet vakalarında gözle görülür bir artış yaşanmıştı. Bu durum, siyasi bir çözüme ulaşmanın önündeki engelleri hatırlatarak zaten kırılğan olan müzakere süreci üzerinde önemli bir baskı oluşturdu.

İKİ HÜKÜMET BASTIRIYOR: ANLAŞMA BAŞLIKLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Noel tatilinin ardından müzakereler 12 Ocak 1998 tarihinde devam etti. Tarafları birbirine yakınlaştırmaya yardımcı olmak amacıyla Britanya ile İrlanda hükümetleri, tarafların görüşlerine dayanarak müzakerelerin parametrelerine yönelik "Anlaşma Başlıklarına İlişkin Öneriler" (*Propositions on Heads of Agreement*) başlıklı ortak bir belge yayınladı. Bu belgede, müzakerelerin her bir aşamasında oluşturulabilecek potansiyel kurumlar; rıza ilkesi temelinde Britanya ve İrlanda tarafından yapılabilecek anayasal değişiklikler; insan hakları ile birlikte sosyal, ekonomik ve kültürel haklara ilişkin hükümler ile mahkumlar, güvenlik, polis gücü ve silahsızlanma konularına ilişkin pratik tedbirler yer alıyordu. İki hafta sonra, iki hükümet sınır ötesi kurumların önerilen yapısına ilişkin bir dizi belge daha yayınladı. Belgelerde Kuzey-Güney ve Doğu-Batı yapılarına atıfta bulunuluyor, ve üzerinde tartışılması gereken sorular yer alıyordu.

Bu aşamada müzakereler bu belgelere odaklandı, ve her taraf için iki temsilciyi desteklemek üzere sadece iki asistana izin verilen daha küçük bir müzakere formatı uygulandı. Taraflar çeşitli önerilerini ortaya koydular ve birbirlerinin önerilerini derinlemesine inceleyerek daha fazla açıklama istediler, veya çekince ya da itirazları için gerekçelerini sundular.

BİTİŞ ÇİZGİSİNİ GEÇMEK

Müzakereler esaslı konulara odaklandıkça, güç paylaşımı üzerine inşa edilecek yeni yapılarda olası birlikçi hakimiyeti veya Kuzey-Güney organlarının İrlanda Parlamentosu için bir Truva atı görevi görmesi gibi iki geleneğin uzun süredir devam eden korkuları su yüzüne çıktı. Mart ayının sonunda Mitchell, 9 Nisan 1998 tarihini anlaşma olsun ya da olmasın müzakereler için son tarih olarak ilan etti. Bu açıklama bir ivme yarattı ve son tarihin yaklaşmasıyla birlikte taraflar şimdiye dek müzakerelerde

tam olarak ele alınmamış konulara odaklanmaya başladılar. Çoğu parti bu dönemde kapsamlı halkla ilişkiler çabalarına girişti ve bu da partilerin pozisyonlarının değişmekten ziyade güçlendiği izlenimini uyandırdı. SDLP içinde, küçük bir grup parti üyesinin bir araya gelerek seçenekleri tartıştığı, bunları parti gereklilikleri ile diğer partilerin gerekliliklerine göre değerlendirdiği, diğer tarafların daha kolay kabul edebilmesi ve uygulanmasının kolaylaştırılması için iyileştirdiği ve hatta nihai müzakerelere hazır olması için alternatif versiyonlar geliştirdiği gayri resmi bir "ev ödevi kulübü" oluşmuştu.

6 Nisan tarihinde Mitchell, taraflara bugüne dek yapılan görüşmelere dayanan olası bir anlaşma taslağı sundu. Müzakereler tüm gece süren oturumlarla yoğunlaştı. Müzakerelerin Kuzey/Güney unsurları UUP içinde güçlü bir olumsuz tepkiye yol açtı ve görüşmelere krize sürüklendi. Görüşmeler son tarih olarak belirlenen 9 Nisan'ı aşarak gece boyunca devam etti ve 10 Nisan Cuma sabahına (Hayırlı Cuma) sarktı. İkinci Katman üzerinde uzlaşa sağlandı, ve UUP ile SDLP Birinci Katman kurumlarının niteliği konusunda anlaşmaya vardılar. CBM'ler kapsamındaki konular geriye kalan sorunlar arasında en hassas olanlardı; dolayısıyla bunlar üzerinde çok fazla zaman ve enerji harcandı. Britanyalı ve İrlandalı liderler huzurunda yoğun ikili temaslar gerçekleştirildi. Clinton Yönetimi de bu noktada önemli bir rol oynadı ve çeşitli parti liderleriyle Clinton bizzat telefon görüşmeleri yaptı. Blair son aşamada UUP lideri Trimble'a yazılı bir mektup vererek, IRA'nın silah bırakmaması durumunda Britanya'nın yeni güç paylaşım yapısına müdahale edeceğine dair güvence verdi. Kritik bir şekilde, Trimble bunu durumun gereklerine uygun olarak kabul etti ve Mitchell müzakere taraflarını Hayırlı Cuma günü saat 17.00 civarında genel kurul toplantısına çağırdı ve taraflar barış konusunda nihai ve tarihi bir anlaşmaya vardılar.

BELFAST / HAYIRLI CUMA ANLAŞMASININ AYIRICI ÖZELLİKLERİ

B/GF-A, müzakerelerde ele alınan temel konularla ilgili bir dizi bölümden oluşmaktaydı. Anlaşmanın ardındaki felsefeyi ortaya koyan ve her katılımcının "farklılıkların ve siyasi sorunların çözümü için yalnızca demokratik ve barışçıl yollara başvurulacağına dair tam ve mutlak bağlılıklarını" teyit ettiği, Destek Beyanı adı verilen bir Önsöz ile giriş yapılmaktadır. Diğer bölümlerde ise şunlar yer almaktadır:

ANAYASAL KONULAR

Bu bölüm, Kuzey İrlanda'nın statüsü de dahil olmak üzere, İrlanda'da kendi kaderini tayin hakkının nasıl bir çerçevede ele alınacağı ve uygulanacağı da dahil olmak üzere, anayasal konularda iki hükümet ile taraflar arasında varılan anlaşmanın şartlarını ortaya koymaktadır. Rıza ilkesi bu açıdan önemliydi. Kendi kaderini tayin etme tanımı ile rıza arasındaki denge, tüm müzakerelerin kritik bir unsuruydu. Bu ilke hem Britanya hem de İrlanda hükümetleri tarafından erken aşamada benimsendi ve önemi iki şekilde ortaya çıktı. Birlikçiler ve sadakatçiler için bir güvence oluşturdu; çünkü Kuzey İrlanda, Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun onayı olmadan ne silah zoruyla ne de Britanya'nın vereceği bir tavizle asla İrlanda'nın bir parçası olamayacaktı. Milliyetçiler ve cumhuriyetçiler için ise, kendi kaderini tayin hakkının temel unsurunun bir bütün olarak İrlanda halkı olduğunu ve geleceğe dair karar alma

hakının, Kuzey İrlanda'ya ilişkin rıza ilkesi aracılığıyla, İrlanda adasının halkına ait olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Anlaşma, rıza ilkesi temelinde, Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun halihazırda Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak kalmasını istediğini kabul etmiştir. Ancak anlaşma aynı zamanda, gelecekte Kuzey İrlanda'da çoğunluğun birleşik İrlanda'yı tercih etmesi halinde, iki hükümetin bunun gerçekleşmesi için gerekli düzenlemeleri yapacağını da açıkça ortaya koymaktaydı. Diğer bir deyişle, birleşik bir İrlanda için iknaya dayalı ve tamamen barışçıl, siyasi ve demokratik yollara dayalı olası bir resmi yol resmen açılmış oldu. Anlaşmanın bu bölümü aynı zamanda rıza ilkesi çerçevesinde hangi hükümet Kuzey İrlanda'da egemenliği elinde tutarsa tutsun, bu egemenliğin her iki toplumun kimliği, ahlaki ve istekleri arasında titiz bir tarafsızlıkla uygulanacağını açıkça ortaya koymuştur. Bütün olarak ele alındığında bu bölüm, her iki toplumun kritik anayasal meselelere bakış açıları arasında dikkatli ve adil bir dengeyi temsil etmekte ve anlaşmanın geri kalanı için bir temel teşkil etmekteydi.

Üç Katman Kapsamında Kurumların Oluşturulması

Anlaşma, müzakerelerde ele alınan her bir Katmanla bağlantılı kurumların kurulmasını öngörüyordu:

- Birinci Katman, Kuzey İrlanda içindeki demokratik kurumları ele almış ve yetki devri yapılan konularda yasa çıkarmak ve kararlar almak üzere Kuzey İrlanda Meclisi ile Kuzey İrlanda Yürütme Organı'nı kurmuştur.
- İkinci Katman, İrlanda adası içindeki (Kuzey ve Güney) işbirliği yapılarını ele almış ve Kuzey-Güney Bakanlıklar Konseyi (NSMC) ile Kuzey-Güney Uygulama Organlarını kurmuştur.
- Üçüncü Katman, Birleşik Krallık ile İrlanda arasındaki işbirliğini destekleyen Britanya-İrlanda Konseyi (BIC) ve Britanya-İrlanda Hükümetler-arası Konferansı'nı (BIIGC) kurmuştur.

Kapsamlı Uzlaşma / Yapıcı Muğlaklık

Sorunun tarafları, üç kümeye ayrılan ilişkilere zarar veren tüm sorunların ele alınması gerektiği konusunda mutabık kalmışlardı. Ancak ortaya çıkan "kapsamlı" anlaşma (*comprehensive settlement*) yalnızca yaklaşık 34 sayfalık bir metni içeriyordu. B/HC-A'nın kısa ve öz olması bir tesadüf değildi. B/HC-A, taraflarca gündeme getirilen çeşitli kilit konuları ele almış ancak tüm konularda son sözü söylemeye çalışmamıştır. Anlaşma yolculuğun sadece başlangıcıydı; bir konu üzerinde anlaşma arayışının süreci çökertme tehdidi oluşturduğu durumlarda, tarafların bu konuyu daha sonra, genellikle bu amaca adanmış bir komisyon veya kurum kurulması yoluyla araştırıp çözmelerini taahhüt eden bir hüküm anlaşmaya eklenmekteydi.

Bu aynı zamanda, tüm tarafların anlaşmayı kendi çıkarlarına uygun bir şekilde yorumlamalarına olanak tanımak için kasıtlı olarak muğlak veya belirsiz bir dil kullanılarak sağlanmıştı. Bu muğlaklık, her iki tarafın da temel pozisyonlarından açıkça ödün vermeden, başını dik tutmasına ve esnekliğini korumasına olanak tanıyarak ters bakış açılarına sahip tarafların farklılıkları arasında bir köprü işlevi görmesine yardımcı olmuş, böylelikle uzlaşma sağlanmasını kolaylaştırmış ve çıkmazların oluşma riskini azaltmıştır.

Yeniden Değerlendirme

B/HC-A'da ayrıca, işleyişlerini iyileştirmek için ihtiyaç duyulması halinde kurumlar ile ilgili düzenlemeler ve usullerin yeniden değerlendirilmesine izin veren açık bir hüküm de vardı. Bu durum katılımcılara, sahadaki gelişmelere rağmen zamanda donmuş bir anlaşmaya takılıp kalmak yerine, anlaşmayı daha da geliştirebilecekleri konusunda güven vermişti. Yeniden değerlendirme kavramı B/HC-A'nın sürdürülebilirliğini sağlamış ve taraflar uygulama veya işlevsellik konusunda bir çıkmaza girdiğinde ek ve tamamlayıcı müzakerelerin yapılmasına olanak tanımıştır. Sonraki anlaşmalar, B/HC-A'nın ruhu ve temel hükümleri dahilinde kalarak anlaşmanın belli başlı unsurlarını geliştirmiştir.

Halk Onayı

B/GF-A'nın önemli bir özelliği, anlaşmanın Kuzey İrlanda ve İrlanda'da aynı gün gerçekleştirilecek eş zamanlı halk oylamasına sunulmasıydı. Her ikisi tarafın da kabul etmesi halinde, bu durum anlaşmanın şartlarına reddedilemez bir siyasi meşruiyet kazandıracaktı. Bu özellik iki hükümet arasında daha önce yapılan hiçbir anlaşmada yer almamıştı ve B/HC-A'nın belirleyici bir parçası olarak görülmekteydi.

ADA ÇAPINDA REFERANDUMLAR

Çok partili görüşmelere davet edilen partilerden DUP ve UKUP, yönetime muhalif olan UUP üyelerinin de katılımıyla, kararlı bir şekilde "hayır" cephesinde yer aldı. Diğerleri ise anlaşmayı destekledi. 77 yıldır Britanya ve Kuzey İrlanda kurumlarında yer almaktan kaçınma politikasına son vermeye hazır olan Sinn Féin de buna dahildi. Sinn Féin'in desteğine rağmen IRA, silahsızlanmanın zamanlaması konusunda herhangi bir taahhütte bulunmadı. Hem Britanya hem de İrlanda hükümetleri, çifte referandumun kabul edilmesi halinde kurumsal değişikliklere zemin hazırlayan yasaları kabul etti. Trimble ve Hume, Belfast'taki bir U2 konserinde birlikte yer aldı.

B/HC-A'da öngörüldüğü üzere, Britanya ve İrlanda hükümetleri Kuzey İrlanda ve İrlanda'da eş zamanlı halk oylamaları düzenlemeyi taahhüt etmiş ve bu oylamalar 22 Mayıs 1998 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Kuzey İrlanda referandumu, çok taraflı müzakerelerde varılan anlaşmayı onaylamak için yapıldı. İrlanda referandumunun amacı ise Britanya-İrlanda Antlaşması'nı onaylamak ve anayasayı buna uygun olarak değiştirmektir. Kuzey İrlanda'da referanduma katılım oranı %81 oldu ve oyların %71'i anlaşma lehine çıktı. "Evet" oyları arasında birlikçiler ve sadakatçilerin az farkla da olsa çoğunluğu anlaşmayı desteklerken, milliyetçiler ve cumhuriyetçilerin çoğu anlaşmaya ezici bir destek verdi. Öte yandan İrlanda'da katılım oranı %56 oldu ve oyların %94'ü anayasa değişikliği lehine çıktı.

Uygulama ve sonrası

Anlaşmayı müteakiben ve devam eden zorluklar eşliğinde, değişik tarafların farklı katkılarının bulunacağı dinamik bir uygulama süreci ortaya çıktı. B/HC-A tarafından öngörülen NSMC ve Britanya-İrlanda Konseyi gibi iş birliği yapıları, yönetim düzeyleri arasında sınır ötesi işbirliğinin teşvik edilmesi bakımından hayati rol oynamıştır.

ÜÇ KATMAN KAPSAMINDA KURUMLAR

B/HC-A kapsamında kurulan kurumlar barış sürecinin uygulanmasında, uzlaşmanın teşvik edilmesinde ve Kuzey İrlanda'daki karmaşık siyasi ve sosyal dinamiklerin ele alınmasında önemli rol oynamıştır. Ortak kurumlar tüm milliyetçiler ve birlikçilerin ortak hedefi değildi. Bunlar uzlaşmanın ve aynı zamanda barış sürecinin farklı unsurlarının akılcıca yapılandırılmasının bir ürünüydü.

Birinci Katman: Kuzey İrlanda Meclisi ve Kuzey İrlanda Yürütme Organı

Kuzey İrlanda Meclisi ve Kuzey İrlanda Yürütme Organı, milliyetçiler ve birlikçiler arasında güç paylaşımını kolaylaştırmak için B/HC-A altında yapılandırılmıştı. Her iki kurumun işleyiş şekli ile ilgili altının çizilmesi gereken nokta, B/HC-A'ya toplumlar-arası katılımı sağlamak için çeşitli güvenceler ile denge ve denetim mekanizmalarının dahil edilmiş olmasıdır; böylece her iki toplum da sürece katılabilmekte ve birlikte çalışabilmektedir ve hiçbir toplum diğeri üzerinde tahakküm kuramamakta ve böylece her iki toplum da korunmaktadır.

Kuzey İrlanda Meclisi, sadece yetki devri yapılmış konularda yasa yapmaktan sorumlu yasama organıdır. Kuzey İrlanda Meclisi, milliyetçi ve birlikçi partiler arasında güç paylaşımı esasına göre çalışmakta olup, Birinci Bakan ile Birinci Bakan Yardımcısı, her bir topluluğun en büyük partileri tarafından ortaklaşa seçilir. B/HC-A, toplumlar-arası rızanın gerekli olduğu dört alan belirlemiş (Yürütme Organı'nın başkanlarının seçilmesi dahil) ancak diğer alanları daha sonra belirlenmeleri için bırakmıştır. Ayrıca, anlaşma Kuzey İrlanda Meclisi'nin anlamlı bir azınlığı tarafından bir kararla ilgili olarak "Endişe Dilekçesi" (*Petition of Concern*) hazırlanabilmesine fırsat tanımakta ve bunun ardından bu kararla ilgili topluluklar arası onay alınmasını gerektirmektedir. B/HC-A, toplumlar-arası rızanın elde edilebilmesi için iki yol belirlemiştir: (a) paralel rıza (*parallel consent*): mevcut ve oy kullananların çoğunluğunu gerektirir ancak ek olarak mevcut ve oy kullanan milliyetçilerin çoğunluğu ve birlikçilerin çoğunluğu da ayrı ayrı aranmaktadır; (b) ağırlıklı çoğunluk (*weighted majority*): mevcut ve oy kullanan üyelerin (%60) ağırlıklı çoğunluğunu gerektirir ancak böyle bir durumda ek olarak tasarıya mevcut ve oy kullanan milliyetçilerin ve birlikçilerin ayrı ayrı en az %40 oranında desteği aranmaktadır.

Kuzey İrlanda Yürütme Organı, Kuzey İrlanda Meclisi'ndeki her topluluktan en büyük partiler tarafından ortaklaşa seçilen Birinci Bakan ile Birinci Bakan Yardımcısı tarafından yönetilen ve sadece yetki devri yapılmış konularda söz sahibi olan hükümettir. Yapısı gereği Kuzey İrlanda Yürütme Organı,

Kuzey İrlanda Meclisi'ndeki her bir partinin sayısal gücüne (d'Hondt Sistemi) göre belirlenen ve her iki toplumun da katılımını sağlayan 10 üyeli bir bakanlar komitesinden oluşmaktadır. Birinci Bakan ile Birinci Bakan Yardımcısı Ofisi, en büyük iki partinin temsil edildiği ve kararların rızaya dayandığı, topluluklar-arası ortak bir ofistir.

İkinci Katman (Kuzey-Güney): Kuzey-Güney Bakanlıklar Konseyi (NSMC) ve Kuzey-Güney Uygulama Organları

NSMC, İrlanda ve Kuzey İrlanda arasındaki iş birliğini kolaylaştırmak için kurulmuş bir kurumdur. NSMC, B/HC-A'da resmi olarak belirtilen alanlarda iş birliğini kolaylaştırma yetkisine sahiptir. Tanımlanmış 12 çalışma alanı vardır ve bunların altısı politika alanlarını (sağlık, eğitim, tarım, çevre, ulaştırma ve turizm) temsil etmekte, kalan altısı ise sınır ötesi uygulama organları aracılığıyla ele alınmaktadır. Anlaşma ile kurulan diğer tüm kurumlar gibi, NSMC de gelişmeye devam edebilecek şekilde yapılandırılmıştır. Örneğin, resmi işbirliği anlaşmada belirlenen alanlarla sınırlı olsa da, ortak bir bakanlık kararıyla (hem İrlanda hem de Kuzey İrlanda) bunları genişletmek mümkündür.

NSMC bünyesindeki en önemli yapılardan biri de Ortak Sekretarya'dır. Ortak Sekretarya aynı çatı altında çalışmaktadır, ve Ortak Sekreterler olarak atanan Kuzey ile Güney'den kıdemli devlet memurları ve Kuzey İrlanda kamu hizmeti ile İrlanda kamu hizmeti memurlarından oluşan bir ekip tarafından yönetilmekte olup, işbirliğinin uygulanmasını denetlemek için ortaklaşa çalışmaktadırlar. Kuzey'de yürütmenin bulunmaması nedeniyle NSMC'nin çalışmadığı durumlarda bile, Ortak Sekretarya mevcut onaylı çalışma programına dayanarak işbirliği çalışmalarını sürdürür. Bu nedenle Ortak Sekretarya, işbirliğinin devamı ve çalışmaların devamını siyasi sürecin iniş çıkışlarından korumak ve kollamak yönünde kritik öneme sahiptir, ve bir emniyet ağı işlevini görür.

NSMC politika yönlendirmesi sağlar ve altı Kuzey-Güney Uygulama Organı'nın çalışmalarını denetler. Bunlar arasında (a) Su Yolları; (b) Gıda Güvenliği Teşvik Kurulu; (c) İrlanda İçi Ticaret (*Intertrade Ireland*); (d) Özel AB Programları Organı; (e) Dil Organı; ve (f) Loughs (Göller ve Körfezler) Ajansı bulunmaktadır. Uygulama Organları bütün ada çapında ve NSMC'nin genel politika yönetimi altında faaliyet göstermektedir; bu organlar NSMC ve Kuzey ile Güney'deki yasama organlarına hesap vermekle de yükümlüdürler. Bu kurumlarda devlet memurları ile doğrudan işe alınan personel bir arada çalışmaktadır, ve kamu kurumu olarak kurulmuşlardır.

Uygulama Organları hem Kuzey hem de Güney tarafından finanse edilmektedir, ancak bu finansman 50:50 esasına göre yapılmamaktadır. Her bir kurum için finansman oranını belirleyen kriterler, her bir yetki alanı için algılanan faydalara göre belirlenir; örneğin Loughs Ajansı (deniz balıkçılığı) Kuzey ve Güney tarafından 50:50 oranında finanse edilirken, İrlanda İçi Ticaret 25:75 oranında çoğunluğu Güney tarafından finanse edilmektedir.

Üçüncü Katman (Doğu-Batı): Britanya-İrlanda Konseyi (BIC) ve Britanya-İrlanda Hükümetler-arası Konferansı (BIIGC)

Britanya-İrlanda Konseyi (BIC), Üçüncü Katman kapsamında kurulan kilit bir kurumdur ve Birleşik Krallık'ın belli başlı yetkileri devrettiği bütün yönetimlerini (Kuzey İrlanda Meclisi dahil) ile İrlanda hükümeti de dahil olmak üzere geniş bir üye tabanına sahiptir. Üyeleri arasında olumlu ve pratik ilişkileri teşvik etmekte, ve istişare ile işbirliği için bir platform sunmaktadır. Britanya-İrlanda Konseyi'nin mevcut çalışma programı uyuşturucu, çevre, ulaşım, sosyal katılım, demografi, dijital katılım, enerji ve konut gibi ortak ilgi alanlarında işbirliğine odaklanmaktadır. Bu arada, Kuzey İrlanda devlet memurları Stormont'ta hükümet olmadığı zamanlarda bile Britanya-İrlanda Konseyi'ne katılabilmekte, ancak toplantılarda konuşma yapmalarına izin verilmemektedir.

Britanya-İrlanda Hükümetler-arası Konferansı (BIIGC), Üçüncü Katman kapsamında kurulan bir diğer kurumdur, ve Britanya ile İrlanda hükümetleri arasında, özellikle de Kuzey İrlanda'yı ilgilendiren konularda diyalog ve işbirliği için bir çerçeve sağlar. Konferansta güvenlik, adalet ve insan hakları gibi konular ele alınmaktadır. Toplantılar 2007'den sonra askıya alınmış ancak 2018'den sonra yeniden başlamıştır.

UYGULAMA DÖNEMİ: DİNAMİK BİR SÜREÇ

B/HC-A'nın uygulama dönemi başarılar, zorluklar ve gerilemeler arasında gidip gelen bir dönem olarak tasvir edilebilir. Yukarıda açıklandığı üzere, her katman altında kurumların kurulması önemli bir başarıyı temsil etmiş, ve Kuzey İrlanda'da kapsayıcı siyasetin yanı sıra Kuzey İrlanda ile İrlanda, ve Britanya ile İrlanda hükümetleri arasında sınır ötesi işbirliği için bir çerçeve sağlamıştır. Başlangıçtaki zorluklara rağmen, paramiliter örgütlerin silahsızlanması konusunda kademeli de olsa ilerleme kaydedilmiştir. IRA ve UVF sırasıyla 2005 ve 2009 yıllarında silahsızlanma süreçlerini tamamladıklarını duyurdular. 2001 yılında Protestan ağırlıklı RUC'un yerine yeni Kuzey İrlanda Polis Teşkilatı (PSNI) kurulmuştur. Bu arada DUP ve Sinn Féin, B/HC-A'yı takip eden yıllarda popüleritelerini önemli ölçüde artırarak sırasıyla UUP ve SDLP'yi birlikçi ve milliyetçi geleneklerin liderleri olarak geride bıraktılar.

Öte yandan, silahsızlanma ve casusluk ifşaatlarında ilerleme kaydedilmemesi (2002 ile 2007 arasında), "cash-for-ash" skandalı (2017 ile 2020 arasında) ve Brexit (2022 ile Şubat 2024 arasında) gibi konular nedeniyle Kuzey İrlanda Meclisi ve Kuzey İrlanda Yürütme Organı periyodik olarak askıya alınmıştır. B/HC-A'nın halen öngörüldüğü şekilde uygulanmayan yönleri bulunmaktadır. Birinci Katman kapsamında B/HC-A, Kuzey İrlanda'da sivil toplum, cemaat grupları ve sivil toplum kuruluşlarından temsilcilerin yer alacağı bir Sivil Forum kurulmasını öngörüyordu. Bir süre için kurulmuş olsa da daha sonra lağvedilmiş ve yeniden canlandırma veya oluşturma çabaları başarılı olmamıştır. İkinci Katman kapsamında, sivil toplumu temsil eden bir Kuzey-Güney Danışma Forumu öngörülmüş ancak bu fikir gerçekleştirilememiştir. B/HC-A, Kuzey İrlanda için bir Haklar Bildirgesi'nin iç hukuka dahil edilmesini değerlendirme taahhüdünü içeriyordu, ancak böyle bir tasarının içerik ve kapsamı konusunda anlaşmazlıklar devam etmektedir.

Ancak dikkat edilmesi gereken en önemli husus, B/HC-A'nın yeniden değerlendirme hükümleri içermesidir. Anlaşma yolun sonu değil başlangıcıydı— taraflar anlaşmanın unsurlarını iyileştirmek için

ileri müzakereler yürüttüler, ancak orijinal anlaşmanın temel hükümlerine dokunmadılar. St. Andrews Anlaşması, güç paylaşımına ilişkin konuları ele alarak polislik ve adalet yetkilerinin Birleşik Krallık Parlamentosu'ndan Kuzey İrlanda Meclisi'ne devredilmesi için bir takvim oluşturulmasını sağlamıştır. 2010'da varılan Hillsborough Castle Anlaşması, St. Andrews Anlaşması üzerine inşa edilmiş, ve polislik ile adalete ilişkin çözülmemiş meselelerin çözümüne odaklanmıştır. 2014'teki Stormont House Anlaşması bayraklar, geçit törenleri ve Kuzey İrlanda'daki Sıkıntılı Yıllar döneminin mirası ile ilgili çözüm bekleyen konuları ele almayı amaçlamıştır. 2015 yılında paramilitarizm, kurumsal reform ve bütçe konularını da içeren sorunları ele almak üzere Yeni Başlangıç Anlaşması'na varılmıştır. 2020 yılında Yeni On Yıl, Yeni Yaklaşım Anlaşması ile yönetim, sağlık, eğitim ve miras konuları ele alınmıştır.

Ayrıca, B/HC-A'nın uygulanmasını siyasi çalkantılardan (hükümetin çökmesi, Kuzey İrlanda Yürütme Organı'nın oluşturulamaması gibi) koruyan ve anlaşmanın uygulanmasını sürdürülebilir kılan şey B/HC-A aracılığıyla kurulan kurumlar olmuştur. Uygulamadaki en büyük anlaşmazlıklar, genellikle B/HC-A'nın işbirliği yapılarını kurumsallaştırmadığı, bunun yerine dış komisyonlara havale ettiği (silahsızlanma, polislik gibi) ya da sadece bir şeyler yapılması gerektiğinin altının çizildiği (Haklar Bildirgesi, dil, semboller ve amblemler gibi—özellikle de gerilimi yüksek yıllık geçit törenleriyle bağlantılı olanlar) konulardan kaynaklanmıştır. İşbirliğinin kurumsallaştığı alanlar genel olarak daha farklı şekilde gelişti. Siyasi felç, kurumların en üst düzeyde (ortak yürütme başkanları veya bakanlar) askıya alınmasına yol açsa bile, ilişkiler, işbirliği ve eylemler daha alt düzeylerde gelişmeye devam etti. Sonuç, hükümetin olmadığı durumlarda bile karmaşık, yavaş ama nihayetinde işleyen bir mekanizma oldu. Hükümet (kamu hizmeti) hizmet sunmaya devam etti ve ülkenin siyasi iniş çıkışlarından bağımsız olarak işlemeye devam etti. Bu sürekliliğin büyük ölçüde B/HC-A'nın ilkelerine ve felsefesine dayandığı görülebilir.

Sonuç

Kuzey İrlanda'daki barış süreci, köklü bölünmelerin üstesinden gelmek ve daha kapsayıcı ve barışçıl bir toplum inşa etmek için karmaşık ve süregiden bir çabayı temsil etmektedir. Süreç, siyasi partiler, hükümetler ve Kuzey İrlanda'daki farklı toplulukları temsil eden paydaşlar arasında kapsamlı ve içerici müzakereleri içermektedir. Bugüne kadar olan deneyimlere ve bu makalenin kaleme alındığı tarihte Yürütme Organı ve Meclis en son askıya almanın ardından yeniden faaliyete geçmiş olmasına rağmen, taraflar güç paylaşımı konusunda toplumlar-arası rızayı sürdürmek ve çıkmazlardan kaçınmak için henüz tutarlı bir ritim yakalayamadılar. Askıya almalar sırasında, büyük grupların her biri Stormont'ta güç paylaşımını engellemek için siyasi itirazlarını kullandılar. Bu karmaşık güç paylaşımı yapısına yol açan özel koşullar, mevcut siyasi sistem gibi, Kuzey İrlanda'ya özgüdür. Kuzey İrlanda Meclisi ve birbirine bağımlı diğer kurumların, başlangıçtan bu yana başlama-durma-yeniden başlama şeklinde ilerleyen zorlu bir yoldan geçtiğini söylemek makul olacaktır. Son olarak Brexit, B/HC-A tarafından kurulan hassas dengeyi bozma potansiyeli nedeniyle Kuzey İrlanda'da barış ve istikrar adına kayda değer zorluklar yaratmıştır – ancak yukarıda da belirtildiği gibi, Brexit'in yarattığı çıkmazdan 2024'ün başlarında bir çıkış yolu bulunmuştu.

Yeniden değerlendirme ve müzakere yoluyla barışı korumak ve uygulamanın zorluklarını aşmak için süregiden bir çaba mevcuttur. B/HC-A'nın kendisi böyle bir tamamlayıcı tedavi için hükümler içermektedir. B/HC-A halen yürürlükte olup, sayısız badireyi binbir parçaya bölünmeden atlatmıştır. Aşırı grupların ara sıra patlak veren mezhepsel şiddet eylemleri, bölgeyi yeniden silahlı çatışma, korku, intikam ve kargaşaya sürükleyecek bir kıvılcım yaratmayı başaramadı ancak rehavete yer olmadığına dair de geniş bir görüş birliği gözlemlenmektedir. Zorluklar gelip geçmekte, ancak tren hâlâ rayların üzerinde yol almaktadır. İmzalanmasından yirmi altı yıl sonra B/HC-A, sağlam ve dayanıklı bir yapı olduğunu kanıtlamıştır. Bu bağlamda temel unsur, adanın her iki kesimindeki halkların referandumlar yoluyla verdiği onayın yanı sıra, denge ve denetim mekanizmalarının genel olarak adil olduğuna ve uygulanabilir herhangi bir alternatife büyük ölçüde farklı olmayacağına dair yaygın – açık ya da örtük – kabulüdür.

Bibliyografi

KİTAPLAR, DERGİLER, YAYINLAR

Mansergh, M. (1999). The early stages of the Irish peace process. In C. McCartney (Ed.), *Striking a balance: The Northern Ireland peace process (Accord, Issue 8) (updated in 2003)* (pp. 20–25). Conciliation Resources. [URL Link.](#)

Duncan, M. (1999). The negotiations in practice. In C. McCartney (Ed.), *Striking a balance: The Northern Ireland peace process (Accord, Issue 8) (updated in 2003)* (pp. 36–43). Conciliation Resources. [URL Link.](#)

O'Grady, J. P. (2001). Forcing the Question of Northern Ireland: The Brooke-Mayhew Talks, 1990-1992. *New Hibernia Review / Iris Éireannach Nua*, 5(4), 73–92. [URL Link.](#)

Joint Committee on the Implementation of the Good Friday Agreement. (2023, March 28). *Lessons from the architects of the Good Friday Agreement*. Oireachtas. [URL Link.](#)

Hancock, L. E. (2008). The Northern Irish peace process: From top to bottom. *International Studies Review*, 10(2), 203–238.

FAYDALI İNTERNET SİTELERİ

CAIN Archive - Conflict and Politics in Northern Ireland - [URL Link](#) (Web sitesi, 'Sorunlar' dönemi ve Kuzey İrlanda'nın siyasi yapısıyla ilgili olayların ayrıntılı bir kronolojisini sunmakta ve aynı zamanda bir arşiv işlevi görerek anlaşma metinleri, belgeler, bilgiler ve kaynak materyallerden oluşan bir koleksiyon sağlamaktadır.)

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. İçerik tamamiyla Kıbrıs Diyalog Formu'nun sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

CYPRUS
DIALOGUE
FORUM